

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Diplomová práce

2016

Mgr. Miloslav Michal

**Univerzita Palackého v Olomouci
Cyrilometodějská teologická fakulta**

Katedra křesťanské sociální práce

Charitativní a sociální práce

Mgr. Miloslav Michal

*Role katolických duchovních při resocializaci
odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody*

Diplomová práce

vedoucí práce: ThLic. Michal Umlauf

2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně a že jsem všechny použité informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Olomouci dne 12. 4. 2016

.....

podpis autora

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce ThLic. Michalu Umlafovi za cenné rady, podporu a připomínky při tvorbě práce.

Obsah

Úvod	8
1. Penologie.....	9
1.1 Vymezení pojmu	9
1.2 Klasifikace závažnosti kriminality	10
1.3 Vazba	10
1.3.1 Výkon vazby.....	10
1.3.2 Umíst'ování obviněných.....	11
1.3.3 Adaptace na vazbu	12
1.3.4 Vazební krize	12
1.4 Výkon trestu odnětí svobody.....	13
1.4.1 Nástupní oddělení.....	14
1.4.2 Výkon trestu – práva a povinnosti odsouzeného.....	15
1.4.3 Specifické skupiny odsouzených	16
1.4.4 Účel a funkce trestu	18
1.4.5 Výchovná funkce trestu odnětí svobody	18
1.4.6 Kázeňské tresty a odměny.....	19
1.4.7 Vzdělávání odsouzených	19
1.4.8 Výstupní oddělení	20
1.5 Následky pobytu ve vězení	20
1.6 Vězeňská služba České republiky a její struktura	21
1.6.1 Pozice ve Vězeňské službě ČR.....	22
1.7 Negativní jevy ve vězení.....	23
1.7.1 Vytváření skupinek a rasismus ve vězení	23
1.7.2 Závislosti	24
1.7.3 Homosexualita ve vězení.....	24
1.7.4 Prizonizace	24
1.7.5 Případy vyžadující psychiatrickou léčbu	26
1.7.6 Druhý život ve věznicí.....	26
1.7.7 Agrese ve vězení.....	27
1.7.8 Sebevražednost.....	28

1.8 Alternativní tresty	28
1.9 Otázka adekvátnosti alternativních trestů a podmíněných trestů	29
1.10 Postpenitenciární péče a kontinuální sociální péče	30
2. Sociální práce a resocializace	33
2.1 Kontext sociální práce, resocializace a působení duchovních ve věznicích ..	33
2.2 Resocializace jako pojem	38
2.3 Resocializace v širším pojetí	39
2.4 Program zacházení	40
2.5 Resocializace jako součást terapeutického přístupu	42
2.6 Nenásilná krizová intervence jako možnost pro resocializační aktivity	44
2.7 Resocializační pedagogika	45
2.8 Některé metody resocializace	46
2.9 Zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.....	48
2.10 Zaměstnání po propuštění z výkonu trestu jako nástroj resocializace	49
2.11 Problémy resocializace mladistvých ve vězení.....	50
2.12 Konformita, deviace a sankce	51
2.13 Občanské sdružení Za branou	52
3. Duchovní ve věznicích	53
3.1 Začátek činnosti duchovních ve věznicích	53
3.2 Funkce kaplana a hlavního kaplana	54
3.3 Činnost pastoračního pracovníka s odsouzenými osobami	55
3.4 Spojení pastorální teologie a sociální práce	56
3.5 Spolupráce duchovního a sociálního pracovníka ve věznicích	57
3.6 Pastorační rozhovor	58
3.7 Duchovní z náboženského pohledu	59
3.8 Duchovní a média	59
3.9 Na pozici duchovního může sloužit muž i žena	60
3.10 Marián Kuffa jako příklad duchovního který vykonává resocializační aktivity	60
4. Výzkumná část	62
4.1 Cíl výzkumu.....	62
4.2 Metodologie	62

4.3 Výzkumný soubor.....	63
4.4 Fixace a následná transkripce kvalitativních dat	64
4.5 Analýza kvalitativních dat	65
4.6 Průběh výzkumu.....	65
4.7 Výsledky analýzy kvalitativních dat.....	65
4.7.1 Resocializace jako součást kaplanské služby ve věznici	66
4.7.2 Větší důvěra k pozici kaplana podporující jeho resocializační ...	68
možnosti	
4.7.3 Zpracování viny jako součást resocializace.....	70
4.7.4 Překážky pro resocializaci jsou organizační a institucionální	71
4.8 Diskuze.....	73
Závěr	76
Anotace	77
Bibliografie	78

Úvod

Diplomovou práci na téma role katolických duchovních při resocializaci odsouzených osob ve výkonu trestu odnětí svobody jsem se rozhodl psát na základě mého několikaletého zájmu o oblast penologie a sociálních věd. Tento zájem začal ve chvíli, kdy jsem se na vysoké škole potkal s jedním učitelem, který zároveň pracoval ve věznici a díky němu jsem tam byl i na exkurzi. Dále jsem se s penologií setkával občas okrajově při mém dalším studiu a v současnosti jsem v kontaktu s lidmi, kteří vykonávají vězeňskou duchovenskou péči nebo si dopisují s odsouzenými. Penologie mě zajímá také z psychologického pohledu na odsouzeného jako na člověka, který má tíživou sociální situaci a je nucen žít v omezených podmínkách a k tomu má ještě problémy i mimo věznici, jako například zprerhání sociálních vazeb. Je zde také můj pohled jakožto praktikujícího katolíka. Odsouzení ve věznicích mají možnost setkávat se s duchovními různých církví. Mě potom logicky zajímá působení církve, které jsem členem a především vliv jejich duchovních na odsouzené. Ve věznici totiž existuje více pozic v pracovním poměru a je ve všeobecném povědomí, že na odsouzené působí především vychovatel, sociální pracovník nebo psycholog. Duchovní je v rámci věznice součástí týmu odborníků, kteří sestavují jednotlivým odsouzeným program zacházení, který má za úkol jejich resocializaci. Zdroj aktivity duchovního v oblasti sociální práce, a tímto i resocializace, vychází z pastorální teologie a ze zájmu o oblast utrpení člověka. V práci chci také najít konkrétní body, ve kterých se protíná činnost vězeňského kaplana se sociálním pracovníkem. Dalším tématem, kterým se zde zabývám, je pomoc duchovního se zpracováním tématu viny u odsouzených. Tímto se propojují všechna teoretická témata, o kterých zde chci psát. V teoretické části bych tedy chtěl popsat vězeňství, problematiku resocializace a pozici duchovního ve věznici. V praktické části bych chtěl realizovat kvalitativní výzkum pomocí rozhovorů s duchovními. Cílem práce je zjistit, do jaké míry přispívá působení katolických duchovních ve věznici k resocializaci odsouzených. Výsledky výzkumu by mohly obohatit činnost duchovních ve věznicích.

1. Penologie

1.1 Vymezení pojmu

Pokud se zde budu zabývat vězeňstvím, tak je třeba nejdříve definovat jeho původ. Přesněji řečeno původ penologie: „**Penologie** je součástí právní vědy, která se zabývá výkonem trestu. Původ slova **penologie** pochází z latinského **poena – trest**“ (Popelka 2011, s. 7). Trestem se zabývá na více rovinách: „*Penologie zkoumá účinnost různých druhů trestu, podmínky výkonu trestu, praktické otázky vězeňství, možnosti alternativních trestů, prevenci, recidivu a další*“ (Popelka 2011, s. 7). Penologii můžeme také chápat v užším pojetí, kdy se zabývá trestáním a také ji můžeme chápat v širším slova smyslu, kdy se jedná především o zacházení s vězni: „*V širším slova smyslu se penologie zabývá otázkami zacházení s odsouzenými zejména ve výkonu trestu odnětí svobody, vzhledem k míře jejich narušení, k možnostem nápravy jejich deviantního chování, ale i k předcházení možných rizik – útěky, vzpoury, zranění, šikanování, sebepoškozování apod*“ (Popelka 2011, s. 7).

V penologii rozlišujeme také subjekt a objekt věznění. Subjektem věznění se rozumí vězeňská služba a policie. K věznění mají zákonnou pravomoc i technické prostředky. Objekt vězení je potom zadržovaný jedinec či skupina. Dále se rozlišuje zadržení v soukromém zájmu, což je v případě zadržovaného, který se stal obětí trestného činu. Druhým typem je zadržení ve veřejném zájmu. Osoba je zadržována z pravomoci policie nebo vězeňské služby. V případě vězeňské služby zadržení pokrývá větší časový úsek: „*Objektem věznění, který je zadržován ve veřejném zájmu v pravomoci vězeňské služby, je obviněná osoba v přípravném řízení trestním, obžalovaná osoba v řízení před soudem a odsouzená osoba po nabytí právní moci rozsudku soudu*“ (Popelka 2011, s. 8).

Na předmět penologie je dobré se také podívat z pohledu jiných autorů: Štěrba: „**Penologie je vědní obor, který lze nejobecněji charakterizovat jako vědu o trestech a trestání, nebo také jako vědu o výkonu trestu a jeho účincích**“ (Štěrba, 2007, s. 8).

Černíková, Sedláček: „*Penologie je obvykle vymezována jako věda, která zkoumá tresty a trestání, jejich výkon a účinky*“ (Černíková, Sedláček 2002, s. 7).

1.2 Klasifikace závažnosti kriminality

S penologií souvisí také klasifikace skupin kriminality. V podstatě lze rozdělit kriminalitu na drobnou, středně závažnou a závažnou. Drobnou kriminalitou se rozumí menší krádeže, menší podvody a co se agrese týče, tak tam je to bez nonverbálních projevů. Středně závažná kriminalita znamená, co se týče majetku, již závažnější škody. V oblasti agresivity například omezování osobní svobody nebo loupežné přepadení. Závažná kriminalita je potom nejvyšší stupeň: „**Závažnou kriminalitou** označujeme každé zločinné jednání, které má za následek trvalou ekonomickou, majetkovou nebo morální či fyzickou újmu, způsobenou ať již jednotlivci nebo společností. Pochopitelně též zločinné jednání s následkem smrti jedince či skupiny osob náleží mezi nejzávažnější zločiny. Patří sem i únosy osob či jakkoliv motivované teroristické úkony zaměřené vůči jednotlivci či skupině lidí“ (Hanuš 2005, s.7). Za trestnou činností stojí i různé motivy jako sexuální úchytky, touha po penězích, politické motivy, toxikomanie, závist, nenávist apod. (Hanuš 2005, s.7 – 8)

1.3 Vazba

1.3.1 Výkon vazby

Výkon vazby se uskutečňuje ve věznicích (vazebních věznicích) které jsou k tomuto účelu určeny. Podezřelého tam dopraví policie. Vazba je uvalena jen na osobu, která je obviněna z trestného činu. Vazba má své opodstatnění samozřejmě v zákoně: „*Vazba se vykonává na základě zákona o výkonu vazby 293/1993 Sb. ze dne 10. listopadu 1993 a násl., který dále rozpracovává detailněji a přesněji vyhláška ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává Řád výkonu vazby č. 109/1994 Sb. O umístění do vazby rozhoduje soud, v přípravném řízení pak na návrh státního zástupce soudce, a to v souladu s § 68 odst. 1 tr.ř. Vazba může být uvalena pouze a toliko na osobu, proti které bylo vzneseno obvinění z trestného činu*“ (Popelka 2011, s. 75). Podle zákona se vazbě vyhnou osoby, které spáchaly nedbalostní trestný čin se sazbou do tří let a osoby s úmyslným trestným činem s horní sazbou dva roky. Toto ale neplatí v případě, když se obviněný skrývá, pokračuje v trestné činnosti, nedostavil se, působí na svědky nebo je neznámé totožnosti. Vazba se také dělí na

*útěkovou, koluzní a předstižnou. Útěková vazba nastává tehdy, když je obava z útěku nebo skrývání obviněného. Koluzní je z důvodu působení obviněného na svědky čímž může mařit vyšetřování. Předstižná vazba je z důvodu obavy opakování nebo pokračování v trestné činnosti. Dále je zde problematika délky vazby. Vazba má trvat jen po dobu nezbytně nutnou. Stále se také zkoumá, zda důvody vazby trvají a také se každé tři měsíce rozhoduje o prodloužení vazby. Samozřejmě, že lze také žádat o propuštění na kauci nebo o propuštění na svobodu. Celková doba strávená ve vazbě má svůj horní strop: „Podle závažnosti stíhaného trestného činu činí od jednoho do čtyř let, přičemž z této doby připadá jedna třetina na přípravné řízení a dvě třetiny na řízení před soudem. Po uplynutí doby **maximálně čtyř let**, případně její části připadající na určité stadium trestního řízení, je třeba obviněného ihned propustit na svobodu **bez ohledu na trvání důvodů vazby**“ (Popelka 2011, s. 76). Vždy by se mělo dbát o co největší rychlost v úředních úkonech a platí to pro všechny orgány činné v trestním řízení. A stejně jako o umístění do vazby, tak i v setrvání v ní, rozhoduje soud a státní zástupce. Vazba by měla být používána střídavě a v jejím průběhu nesmí docházet k jakémukoli nátlaku či ponižování obviněného. Samotná vazba potom probíhá jaké tzv. pevná. Obviněný je celý den na cele buď sám nebo nejvýše se třemi dalšími lidmi. Vycházka je jednou denně, a to na hodinu. Je zde také zákonná možnost mírnější vazby, ale ta se víceméně neprojektuje, většinou z důvodu přeplněnosti věznic. Při umístování do vazby se také dodržují pravidla umístování aby nedošlo k újmě nebo dokonce k ohrožení obviněných. Dbá se na umístování podle pohlaví, věku, druhu trestné činnosti, zdravotního stavu a také podle toho zda je obviněný kuřák. Existují také krizová oddělení, kde jsou obvinění v duševní tísní. Samozřejmě jsou zde i směrnice pro hmotné vybavení cel a všeho, co obviněný potřebuje. (Popelka 2011, s. 75 – 77)*

1.3.2 Umístování obviněných

Při umístování obviněných do vazby se musí respektovat zákon, protože jinak by mohlo dojít k jejich újmě: „*Zásadně se umístují odděleně muži od žen, mladiství od dospělých, pravomocně odsouzení od obviněných a také obvinění, u nichž je podezření na přenosné nebo duševní onemocnění*“ (Popelka 2011, s. 77). Oddělení

se týká i kuřáků či nekuřáků. Ve vazbě také existují krizová oddělení pro obviněné, kteří se nachází v akutní krizi. Ve vazbě má obviněný nárok na určitý standard zahrnující postel, místo na uložení osobních věcí, sociální zařízení, osvětlení a signalizační zařízení. (Popelka 2011, s. 77)

1.3.3 Adaptační vazba

Když se obviněný dostane do vazby, tak v něm většinou přetrvává stres z předchozích událostí a navíc zde přibývají nové stresující skutečnosti. Velkým negativem času, který člověk stráví ve vazbě, je nejistota. Obviněný neví, jak dopadne soud a také, jak dlouho ve vazbě ještě bude. Také je zde první zkušenost s izolací od rodiny a přátel. Obviněný je nucen trávit čas v úzkém kontaktu s lidmi, které si sám nevybral a také je zde odměřené chování vězeňského personálu. Musí přizpůsobit svůj život dennímu rytmu života ve věznici. Také dochází ke snížení sebevědomí, pocitům viny apod. Zkrátka obviněný chce mít už toto období nejistoty za sebou a paradoxně už chce mít po vynesení rozsudku a už být ve výkonu trestu. Tam bude už o svém osudu znát konkrétní informace a může s tím pracovat. Ve výkonu trestu je také fyzicky více prostoru i možností volnočasových aktivit a jiné. Po přesunutí z vazby do výkonu trestu jsou na tom lépe již lidé, kteří mají zkušenost s vězením. Znají totiž zákonitosti života ve vězení a rychleji se adaptují a jsou i respektovanější ve vězeňské hierarchii. (Hanuš 2005, s. 11 – 12)

1.3.4 Vazební krize

Vazební krize je přímo pojem, který označuje reakci odsouzeného na svou aktuální situaci. Tato krize nejdříve propukne. Děje se tak ve dvou variantách. Jde buď o hysterii nebo naopak o depresi. Potom následuje popírání. Tímto postojem chce popírat nebo si nepřipouštět aktuální realitu. Další fází je zjetí. Je to vrchol krize, kdy si obviněný znovu uvědomuje, tak jako na začátku, svou situaci. Předposlední fází je vyrovnávání. V této fázi se člověk snaží adaptovat na život ve vězení a snaží se nějak zabavit. Někdy i formami, které vězeňská služba neshledává příliš vhodnými. Poslední fází je odeznění. Odsouzený se už smíří se svou aktuální situací. Toto smíření může někdy mít podobu třeba i rezignace. Vazební krize se týká

více lidí, kteří jsou poprvé trestaní. Zde je tady potřeba více služeb psychologa nebo v některých případech i psychiatra. K obviněnému je třeba se chovat adekvátně ve všech směrech: „*Je třeba mít na paměti a ctít presumpci neviny a přistupovat k obviněnému s maximální pozorností a péčí a neponechat nic náhodě, protože opomenutí může mít, zejména v prvotních fázích, mnohdy fatální následky*“ (Popelka 2011, s. 80). Obviněný přijde ve vazbě do kontaktu také se speciálním pedagogem nebo sociálním pracovníkem. (Popelka 2011, s. 79 – 80)

1.4 Výkon trestu odnětí svobody

Výkon trestu odnětí svobody (dále jen VTOS) se uskutečňuje ve věznicích. Věznice se dělí potom podle stupně střežení do následujících typů:

„a) s dohledem,

b) s dozorem,

c) s ostrahou,

d) se zvýšenou ostrahou“ (Sochůrek 2007b, s. 37). Samozřejmě ve výkonu trestu jsou i podmínky pro matky s dětmi nebo pro odsouzené s různými zdravotními problémy. V závislosti na každém typu věznice jsou upraveny i bezpečnostní podmínky: „*Jednotlivé typy věznic se liší stavebně-technickým zabezpečením, jako jsou zdi, ploty, signalizace apod*“ (Sochůrek 2007b, s. 37). V každém typu je i různá možnost pohybu odsouzených v rámci věznice. Do věznice *s dohledem* jsou zařazováni pachatelé lehčích trestných činů nebo trestných činů z nedbalosti. Pohyb v rámci věznice mají volný, pracují obvykle mimo věznici a dokonce mohou chodit mimo věznici na kulturní akce nebo jednou za čtrnáct dní může jeden den být mimo věznici na povolení od ředitele věznice. V tomto typu střežení i v následujícím probíhají návštěvy bez dozoru zaměstnanců vězeňské služby. Ve věznicích *s dozorem* jsou umístěováni také odsouzení do výše trestu dva roky. Zde je přísnější stupeň ostrahy, zaměstnanci vězeňské služby více dohlíží na odsouzené, jejich pohyb už je organizovanější, na pracoviště dochází odsouzené kontrolovat zaměstnanec vězeňské služby, na akce mimo věznici odsouzený chodí s doprovodem a den mimo vězení může mít odsouzený jednou za měsíc a jen se schválením ředitele věznice. V typu *s ostrahou* jsou odsouzení už se závažnějšími trestnými činy. Je zde přísnější dozor

zaměstnanců vězeňské služby, pohyb odsouzeného probíhá jen pod jejich dohledem, práce se uskutečňuje zpravidla uvnitř areálu věznice, akce mimo věznice jsou pouze s dozorem, návštěvy také. Možnost pobytu na jeden den mimo věznici je jenom jednou za dva měsíce na povolení ředitele. V typu věznice *se zvýšenou ostrahou* jsou ty nejzávažnější případy: „*Do tohoto typu věznice zařadí soud odsouzeného, kterému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí, kterému byl uložen trest odnětí svobody jako zvlášť nebezpečnému recidivistovi (§ 41 odst. 1 tr.z.), kterému byl za zvlášť závažný trestný čin (§ 41 odst. 2 tr.z.) uložen trest odnětí svobody ve výměře nejméně osmi let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchl z vazby nebo z výkonu trestu*“ (Sochůrek 2007b, s. 38). Pohyb po věznici je výhradně s dozorem zaměstnanců, odsouzení jsou na zamčených celách. Pokud pracují, tak jedině uvnitř areálu věznice. Návštěvy probíhají pod dohledem. (Sochůrek 2007b, s. 36 – 39)

1.4.1 Nástupní oddělení

Když odsouzený nastoupí k výkonu trestu odnětí svobody, je nejdříve umístěn na příjímací oddělení, kde je asi týden. Zde ho prohlédne lékař a jsou mu sděleny jeho práva, povinnosti a zákonitosti života ve vězení. Potom je umístěn do věznice, v níž má proběhnout výkon trestu. V této věznici se s odsouzeným setká příjímací komise, složená ze specialistů, jako například psycholog nebo vychovatel a další. Odsouzený je zde umístěn do nástupního oddělení a to maximálně po dobu dvou týdnů. Je také poučen o výkonu trestu. Toto poučení musí podepsat. Každý odsouzený dostane také průkaz totožnosti vězně a stravovací průkaz. Odsouzenému je zde také sestavena tzv. peniterciární diagnóza: „*V době umístění na nástupním oddělení odborní zaměstnanci pracují intenzívně s odsouzeným a sestavují jeho peniterciární diagnózu, která vyústí ve vypracování komplexní zprávy o odsouzeném a stanovení programu zacházení, dle jeho individuálních zvláštností*“ (Raszková, Hoferková 2013, s. 89). Tato diagnóza vychází z komplexního vyšetření celé osobnosti, a to i včetně zjišťování závislostí. Zkoumá se také vztah odsouzeného k trestné činnosti, profesní zaměření, jeho zájmy a motivace se vzdělávat. Odborní pracovníci se také zajímají o aktuální problémy a životní stav odsouzeného. Kromě

komplexní zprávy tyto informace slouží k sestavení programu zacházení. Po vypracování těchto dokumentů odsouzeného komise zařadí k některému z vychovatelů a do konkrétní skupiny odsouzených. (Raszková, Hoferková 2013, s. 88 – 90)

1.4.2 Výkon trestu – práva a povinnosti odsouzeného

Tyto práva a povinnosti jsou dána zákonem a také vnitřními pravidly věznic. Co se týče práv, tak odsouzený má samozřejmě právo na osobní hygienu, pravidelnou stravu, spánek, vycházky, volno, má svoje osobní věci a místo na ně, má právo na lékařskou péči, může mít návštěvy (každý měsíc v časovém rozmezí tři hodin), může dostávat a posílat dopisy a také dostávat balíčky. Váha i frekvence balíčků je omezena na dva balíčky ročně v případě potravin, váha je do pěti kilogramů. Dále má nárok na oblečení. Ve věznici se také může účastnit kulturního nebo duchovního programu. Samozřejmostí jsou návštěvy duchovního, pokud má odsouzený o ně zájem. Ve věznicích jsou také prodejny potravin, kde si odsouzený může nakoupit. Do vězení si může objednat knihy a časopisy pokud má na to peníze. Mezi povinnosti odsouzeného patří v první řadě dodržování kázně, musí poslouchat příkazy vězeňské služby, nic ve věznici nezničit, musí plnit program zacházení, ke kterému dal sám souhlas, musí se nechat prohlédnout lékařem, musí dovolit prohlídku své cely a svých věcí. Pokud odsouzený pracuje, musí dodržovat zákonná pravidla i pravidla věznice a dbát na zdraví své i ostatních. Také musí pracovat, když mu vězeňská služba přidělí nějakou práci ve věznici. Vzhledem k účelu uvěznění a ke kriminální minulosti odsouzených platí ve věznicích přísné zákazy následujících aktivit: „*Odsouzený má zakázáno navazovat nedovolené styky, vyrábět, přechovávat a konzumovat alkoholické nápoje a jiné návykové látky, dále pak předměty, které by mu mohly sloužit k útěku či poškodit zdraví, v jakékoliv formě podporovat národnostní, etnickou, sociální, náboženskou a rasovou nesnášenlivost, fašismus a podobná hnutí, hrát hry za účelem zisku, předstírat poruchu zdraví a tetovat sebe či jinou osobu*“ (Raszková, Hoferková 2013, s. 97). Odsouzení jsou již z podstaty trestu omezeni na svých občanských právech a svobodách. Dohled nad dodržováním zákonnosti ve věznici má kromě vězeňské služby i státní zástupce a osoby, které určí

ministr spravedlnosti. Ochranou lidských práv odsouzených se zabývají i mnohé mezinárodní organizace jako například Úřad pro lidská práva v Ženevě. (Raszková, Hoferková 2013, s. 95 – 97)

Ohledně korespondence odsouzených je vhodné zmínit, že v případě dopisů smí odsouzený přijímat nebo odesílat libovolné množství. Ale jakákoli písemná korespondence je kontrolována. Pokud při její kontrole vznikne podezření, že se připravuje trestný čin, jsou uvědoměny orgány činné v trestním řízení. Tuto kontrolu vykonává příslušník. Je samozřejmě vázán zachovat listovní tajemství v případě soukromých zpráv. Jediný druh písemností, který se nekontroluje, je korespondence s obhájcem nebo orgány státu a také se nenahlíží do dopisů mezi odsouzeným a mezinárodními organizacemi které se zabývají lidskými právy a jejich dodržováním. (Nedorost 1995, s. 28 – 29)

1.4.3 Specifické skupiny odsouzených

Ve vězení se v hojnější míře nacházejí lidé, kteří se různými způsoby odchylojí od ostatních. Jedná se o různé deviace. Poruchy osobnosti atd. Dále jsou zde tyto skupiny: „*Specifickými skupinami vězňů jsou rovněž mladiství, ženy, matky s dětmi, trvale pracovní nezařaditelní vězni, vězni se smyslovými, rozumovými nebo tělesnými postiženími, neurotici, lidé dlouhodobě zneužívající alkohol nebo drogy nebo na nich závislí*“ (Sochůrek 2007a, s. 47). Dále jsou specifickými skupinami zvlášť závažní zločinci, osoby vykonávající výjimečné tresty a cizinci. Na všechny tyto skupiny myslí vězeňský systém v podobě různých specializovaných oddělení, zvláštního zacházení nebo i v podobě samostatných věznic.

Věznice pro mladistvé. Zpravidla je určena pro věkové rozmezí odsouzených od patnácti do osmnácti let. Tato hranice se může o něco překročit v případě že trest pokračuje i po osmnáctém roku věku.

Umístování odsouzených za nedbalostní trestné činy. Tito odsouzení jsou umístování do nejmírnějšího režimu věznic. Spáchali sice trestný čin ale často šlo o nedopatření, autonehodu nebo nepozornost například v zaměstnání. Svoji vinu si uvědomují a s trestem souhlasí a s trest považují za adekvátní. Největším trestem jsou pro tuto skupinu odsouzených jejich výčitky svědomí.

Věznice pro ženy a pro matky s dětmi. Týká se to Věznice Světlá nad Sázavou. Dítě může být u matky maximálně do tří let. Je zde specializované oddělení pro tyto účely.

Sexuální devianti. Věznice v Kuřimi disponuje speciální oddělení pro tuto skupinu do které patří odsouzení s diagnózou v oblasti sexuálních deviací.

Odsouzení závislí na alkoholu a drogách. Vzhledem k tomu, že tato skupina určitě není malá tak specializovaná oddělení existuje ve více věznicích. Odsouzení se do těchto oddělení mohou dostat buď dobrovolně nebo to mají nařízeno soudem.

Odsouzení s poruchami osobnosti. S touto skupinou pracuje k tomu určený personál. Odsouzení se zde účastní psychoterapie, pracovní terapie apod.

Odsouzení trvale pracovní nezařaditelní. V tomto oddělení jsou odsouzení kteří jsou již staršího věku nebo jinak zdravotně nezpůsobilí k práci.

Odsouzení s vážnými poruchami chování. Tito odsouzení jsou agresivní nebo celkově nebezpeční jak ostatním tak sobě. Dají se následovně rozdělit na:

„- *agresivní a nepřizpůsobivé vězně*

- *apatické a rezignující vězně*
- *s opozičním, negativistickým a resistenčním chováním*
- *kverulanty, sudiče a fanatiky*
- *simulanty, disimulanty a agravanty*
- *unikající z reality“*
- (Sochůrek 2007a, s. 49).

Odsouzení mentálně retardovaní. Tato skupina je ve specializovaném oddělení primárně kvůli potřebám vycházejícím z jejich stavu a sekundárně z důvodu možné šikany od ostatních odsouzených. Tito lidé se o sebe nedokáží dost dobře postarat a také se u nich vyskytují problémy s kázní.

Cizinci. V případě cizinců jsou zde odlišnosti spojené s jejich kulturou, náboženstvím i jejich specifickým jídlom

Odsouzení s výjimečným nebo doživotním trestem. Pro práci s touto skupinou je třeba vysoké profesionality ze strany vězeňské služby.

Odsouzení s podílem na organizovaném zločinu. Vězeňská služba musí mít na paměti, že pokud byl někdo odsouzen v souvislosti s organizovaným zločinem, tak má většinou kontakty na další zločince, má peníze a často i specifické schopnosti. Je

třeba věnovat pozornost i malým detailům. Ze strany těchto odsouzených můžeme čekat únosy nebo útěky.

Smysl specifického zacházení s těmito skupinami má smysl kvůli jejich ochraně před ostatními odsouzenými a také z toho důvodu, aby tyto specifické skupiny nemohly negativně působit na ostatní. (Sochůrek 2007a, s. 47 – 53)

1.4.4 Účel a funkce trestu

Účel výkonu trestu odnětí svobody má více teoretických pohledů. V podstatě se ale dá říct, že v průběhu doby je vězeňství více humánnější. Tyto teoretické pohledy lze rozdělit i na základě historického vývoje na následující směry: *Absolutní teorie*. Zabývá se odplatou za způsobený zločin. *Relativní teorie*. Chápe trest jako ochranu společnosti před dotyčným jedincem. Trest je chápán i jako prevence trestné činnosti. *Smišená teorie*. Spojuje v sobě účel a odplatu trestu. Jde o izolaci odsouzeného, represivní funkce, preventivní funkce pro jednotlivce i společnost.

Funkce trestu existují tyto: Odplatná, regulativní (společnost je chráněna před zločincem), preventivní, restorativní (náprava vztahů mezi odsouzeným a poškozeným), výchovná (náprava odsouzeného), morální a represivní. Současná penologie se zabývá hlavně odplatnou a regulativní funkcí. (Raszková, Hoferková 2013, s. 38 – 42)

1.4.5 Výchovná funkce trestu odnětí svobody

Výchovná funkce by odsouzenému měla pomoci s návratem do společnosti. Výchovné působení na odsouzeného by mělo být cílené. Jakékoli výchovné aktivity jsou limitovány možnostmi života ve věznici. Znamená to například, že jak příslušníci, tak i zaměstnanci mohou na odsouzené výchovně působit vzhledem k uzavřeným prostorům věznice prakticky neustále. Samotný odsouzený by měl na své výchově také spolupracovat. Výchovnou funkci trestu tvoří resocializace, reedukace, readaptace, rehabilitace a reintegrace. (Černíková, Sedláček 2002, s. 100 – 102)

1.4.6 Kázeňské tresty a odměny

Existence kázeňských odměn a trestů přispívá k udržování kázně odsouzených. Každý odsouzený má osobní spis, do kterého se tyto věci zaznamenávají. Odměny spočívají buď v ústní pochvle, nebo v nejrůznějších výhodách. Je to třeba navýšení počtu návštěv, nákupy potravin, finanční zvýhodnění, více volna, přerušení výkonu trestu nebo jednodenní pobyt mimo věznici. V případě kázeňských trestů se dbá na spravedlnost: „*Při uložení kázeňského trestu musí být prokázána vina odsouzeného a trest musí být úměrný přestupku. Odsouzenému se umožní, aby se ke svému přestupku vyjádřil*“ (Raszková, Hoferková 2013, s. 94). Z trestů to je například důtka, snížení kapesného, snížení periody příjmu balíčků, pokuta, zabavení věci a umístění do uzavřeného oddělení nebo do samovazby. (Raszková, Hoferková 2013, s. 93 – 95)

O každém kázeňském přestupku se vytvoří úřední záznam který obsahuje čas, místo a okolnosti přestupku. Je zde popsána i motivace dotčeného. U přestupků se také zjišťují důkazy. Jde v podstatě o proces: „*Výsledkem řízení o kázeňském přestupku a jeho konečnou fází je vydání rozhodnutí o uložení kázeňského trestu*“ (Nedorost 1995, s. 46). Toto rozhodnutí je vždy v písemné podobě a obsahuje výrok o konkrétní sankci, odůvodnění tohoto výroku a také možnost opravného prostředku. Opravným prostředkem se míní stížnost, kterou odsouzený může vznést. Na základě stížnosti potom může ředitel věznice nebo určený zaměstnanec stížnost zamítnout, pozměnit sankce nebo úplně zrušit kázeňský trest. (Nedorost 1995, s. 45 – 48)

1.4.7 Vzdělávání odsouzených

V rámci Vězeňské služby České republiky funguje střední odborné učiliště. Odsouzení zde mohou získat výuční listy, které mají celorepublikovou platnost a váhu jako výuční list získaný na kterékoli jiné škole. Toto učiliště má v různých věznicích svoje odloučená pracoviště. Existují zde obory strojní, elektrotechnické, dřevařské, stavební, kuchařské nebo květinářské. Je zde také možnost krátkodobých kurzů. Ve vězeňských podmínkách se také vyskytuje jev *funkční negramotnosti*. Jedná se o neschopnost fungovat ve styku se společností. Například se jedná o kontakt s úřady nebo institucemi, vyplňování různých formulářů atd. Vězeňská

služba se proti funkční negramotnosti snaží podnikat kroky ve formě různých kurzů a také díky specializovanému působení zaměstnanců. Například vychovatel nebo sociální pracovník je nápomocný odsouzenému při komunikaci s vedením věznice nebo se soudem. Na různé základní kurzy, které mají za úkol překonat funkční negramotnost potom navazují kurzy pokročilejší, kde odsouzení dostávají informace o jednání s institucemi, zaměstnavatelem nebo třeba sociálním kurátorem. Nesmíme zapomenout také na možnosti jazykových kurzů, které jsou ve věznicích oblíbené. Je zde i možnost doplnit si základní vzdělání. Možnosti zde tedy v oblasti vzdělávání určitě jsou. (Hála 2005, s. 136 – 140)

1.4.8 Výstupní oddělení

Půl roku před propuštěním se odsouzení umísťují do tzv. výstupního oddělení. Týká se to zvláště odsouzených s trestem odnětí větším než tři roky a odsouzených s kratšími tresty. Smyslem tohoto oddělení je zmírnění kontrastu mezi vnějším světem vězením. Pro propuštění z výkonu trestu existují následující důvody:

„a) uplynula doba trestu,

b) prezident republiky mu udělil milost nebo ministr spravedlnosti při výkonu svých oprávnění,

c) došlo k amnestii,

d) věznice obdržela písemný příkaz o propuštění na svobodu vydaný soudem,

e) propuštění nařídil státní zástupce při výkonu dozoru nad výkonem trestu,

f) soud rozhodl o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody“

(Raszková, Hoferková 2013, s. 92-93). A stejně jako při nástupu do vězení, tak i při propuštění se odsouzený podrobí lékařské prohlídce. Dostane zpátky svoje osobní věci, doklad totožnosti a je propuštěn. (Raszková, Hoferková 2013, s. 92 – 93)

1.5 Následky pobytu ve vězení

Pobyt ve vězení může mít mnoho negativních vlivů na odsouzené. Už samotný objekt věznice a přeplněnost nebo nevhodnost objektu působí negativně. Dále je to násilnická atmosféra mezi odsouzenými a jejich hodnotový systém, který se liší od většinové společnosti. Ve vězení může docházet ke vzájemnému posilování

patologického jednání, otrlosti a také uznávání antisociálních norem. Jedním z nejhorších důsledků pobytu za mřížemi je rozbití rodin. Poté, co odsouzený vyjde z výkonu trestu, už si sebou nese po celý život stigma kriminálního. Ve vězení také vlivem institucionalizace, kdy odsouzení mají automaticky zajištěny základní životní potřeby i volnočasové vyžití a někdy i práci, dojde k oslabení vůle. Je to i díky tomu, že mají minimální možnost o něčem rozhodovat v rámci vězeňského života. Odsouzený se také potýká s pocity méněcennosti. Logickým důsledkem života ve vězení je také narůstání nejrůznějších dluhů. Mnoho odsouzených se ve vězení také poprvé v životě setká s homosexuálním chováním. Velkým negativem je zde navázání kontaktů s lidmi s bohatou kriminální minulostí a udržování těchto přátelství i po propuštění z výkonu trestu. Díky tomu může docházet k pokračování v trestné činnosti. (Černíková a kol. 2008, s. 114 – 116)

1.6 Vězeňská služba České republiky a její struktura

Vězeňská služba zajišťuje veškeré záležitosti ohledně pobytu ve vězení. Tedy výkon trestu i vazby. Vznik a vůbec celá existence Vězeňské služby podléhá zákonům: „*Vězeňská služba České republiky je zřízena podle zákona č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů a je podřízena Ministerstvu spravedlnosti ČR, jež je ústředním orgánem státní správy pro vězeňství a plní ve vztahu k vězeňství funkci zřizovatele*“ (Sochůrek 2007b, s. 20). Vězeňská služba nezajišťuje bezpečnost jenom ve věznicích, co se týče jejího vnitřního dělení, má více složek: „*Vězeňská služba ČR zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR*“ (Sochůrek 2007b, s. 20). Vězeňská služba se skládá ze tří složek: Vězeňská stráž, justiční stráž a správní služba. První dvě složky mají charakter ozbrojených sborů. Vězeňská stráž má na starosti bezpečnost věznic a eskort odsouzených. Justiční stráž dbá o bezpečnost v budovách státních zastupitelství, soudů a také Ministerstva spravedlnosti ČR. Správní službu tvoří ostatní zaměstnanci Vězeňské služby, podílející se na chodu a věznic a péči o odsouzené. V čele vězeňské služby stojí její generální ředitel, který podléhá ministru

spravedlnosti. Každá věznice má svého ředitele. Vězeňská služba jako celek se u nás dělí na tyto organizační jednotky: Generální ředitelství, vazební věznice a věznice, Institut vzdělávání Vězeňské služby ČR (zajišťuje přípravu a vzdělávání zaměstnanců vězeňské služby), střední odborné učiliště (vzdělávání odsouzených) a zotavovny vězeňské služby ČR. (Sochůrek 2007b, s. 20 – 22)

1.6.1 Pozice ve Vězeňské službě ČR

Ve vězeňské službě působí lidé jak s uniformou tak i bez ní. Lidé s uniformou jsou ve služebním poměru a jejich působení je dáno zákonem: „*Ve Vězeňské službě ČR působí **příslušníci**, tedy ti, kteří vykonávají službu v **uniformách** a na které se vztahuje zákon č. 361/2003 Sb*“ (Sochůrek 2007b, s. 24). Ostatní lidé bez uniformy působící ve vězeňské službě se nazývají zaměstnanci: „*Vedle nich zde pracují i civilisté, zejména v tzv. správní službě – pedagogové, psychologové, vychovatelé, sociální pracovníci, lékaři, kuchaři, údržbáři, pracovníci ekonomických, správních a dalších oddělení*“ (Sochůrek 2007b, s. 24). Ve věznici má každá pozice svůj přesný název. Existují zde následující pozice: Vrchní inspektoři strážní a eskortní služby. Zastupují ředitele a mají na starost v jeho nepřítomnosti celou věznici. Realizují příjem, propouštění a i kontrolu odsouzených. Strážní mají na starosti dohled nad odsouzenými v rámci přesunů mimo věznici. Dozorci jsou jedním ze základních stavebních kamenů ve vězení: „*Provádějí soustavnou kontrolní a dozorčí činnost, odpovídají za dodržování stanoveného pořádku a kázně ze strany vězňených, vykonávají jejich prohlídky, prohlídky cel nebo ložnic, ve výkonu vazby zajišťují výdej stravy a další nezbytné úkoly*“ (Sochůrek 2007b, s. 25). Speciální pedagog má na starosti jako odborník programy zacházení s odsouzenými a jejich metodiku. Psycholog má na starosti odbornou psychologickou pomoc odsouzeným, zpracovává diagnostiku, podílí se na komplexních zprávách o odsouzených a samozřejmě také působí metodicky v tvorbě programů zacházení. Sociolog analyzuje vztahové sítě mezi odsouzenými, zaměstnanci a mezi těmito dvěma skupinami navzájem. Také působí ve spolupráci s personálním oddělením. Sociální pracovník má na starosti záležitosti kolem propuštění odsouzeného na svobodu a jeho fungování ve společnosti. Vychovatel-terapeut realizuje terapie, a to jak skupinové, tak

individuální. Vychovatel je prakticky jedna z nejdůležitějších pozic ve věznicích. Je denně v kontaktu s odsouzenými, dbá o kázeň a realizuje programy zacházení. Jeho působnost je široká: „*Úkolem vychovatele je komplexní výchovná, vzdělávací, diagnostická a preventivní činnost zaměřená na celkový rozvoj osobnosti a na socializaci, resocializaci a reedukaci včetně cílených opatření k optimalizaci vzdělávacího procesu odsouzených a realizaci protidrogové prevence v rámci věznic*“ (Sochůrek 2007b, s. 26). Ve věznicích působí také duchovní. Jejich činnost je širší než vyplývá z jejich primárního poslání: „*Duchovní se podílejí na plnění programů zacházení s vězněnými nejen v oblasti pastoračních, ale i dalších aktivit, při kterých spolupracují se specialisty a vychovateli oddělení výkonu vazby a trestu*“ (Sochůrek 2007b, s. 26). Duchovní ve věznicích jsou většinou členy Vězeňské duchovenské péče. (Sochůrek 2007b, s.24 – 26)

1.7 Negativní jevy ve vězení

1.7.1 Vytváření skupinek a rasismus ve vězení

Ve vězení dochází k samovolnému vytváření skupinek odsouzených, kteří mají k sobě z nějakého důvodu blízko. Být součástí takové skupinky poskytuje dotyčnému ochranu před vnějším vězeňským světem. Odsouzený v ní nachází zázemí a pocit jistoty. Tyto skupinky se potom mají na pozoru před vězeňskou službou a také před jinými skupinkami. Každá skupinka má svého šéfa, který svoje vysoké postavení ve vězeňské hierarchii odvozuje většinou od své fyzické síly nebo charakteru trestného činu který spáchal. Například několikanásobně trestaní odsouzení nebo ti kteří spáchali závažný násilný zločin nebo dokonce vraždu mají zpravidla vyšší postavení. Naopak nejnižší postavení mají ti, kteří se dopustili znásilnění nebo jakéhokoli sexuálního deliktu na dětech. I zločinci si uvědomují, že dítě je bezbranné a tuto zásadu se snaží ctít. Odsouzení, kteří spáchali tento čin, jsou často šikanováni. Dalším negativním jevem je rasismus. V našich podmínkách se to týká především romských odsouzených. Vězeňská služba se snaží, aby její chování nezavdalo příčinu k jakékoli stížnosti rasistického charakteru tak se k této skupině snaží chovat více korektně. Toto ale zpětně může vyvolávat negativní reakce neromských odsouzených. (Hanuš 2005, s. 25 – 26)

1.7.2 Závislosti

Nezanedbatelné procento odsouzených již na svobodě holdovalo drogám, alkoholu nebo cigaretám. Po nástupu do výkonu trestu odnětí svobody u nich zůstává touha po těchto návykových látkách a také se ozývají abstinenční příznaky. Jsou zde snahy drogu, alkohol nebo cigarety opatřit si i ve vězení. Odsouzení se drogy snaží dostat do vězení přes návštěvy nebo skrze úplatky vězeňské službě. Například papír v dopise napuštěný drogou. Vězni se také snaží krást různé láky lékařům ve vězeňské službě. Další způsob je výroba alkoholu za mřížemi. Takto vyrobený alkohol nebo sehnané drogy mohou být zdraví nebezpečné. Vězně ale tato skutečnost neodradí. Ostatně získávání alkoholu má ve vězení neobvyklou formu: „*Také alkohol získávají odsouzení mnohdy vynalézavými způsoby. K těm nejprimitivnějším patří například různé zákvasky, které si uvězněný pro svou osobní potřebu vyrábí za pomoci starého chleba, cukru a vody*“ (Hanuš 2005, s. 27). Alkohol se vězni pokoušejí ukrást také v dílně ve věznici. Jedná se o technický alkohol. Ale vyskytují se i případy velmi dobře ukrytého alkoholu v balíčcích. (Hanuš 2005, s. 27)

1.7.3 Homosexualita ve vězení

Homosexualita se ve vězení vyskytuje v dobrovolné, nedobrovolné (násilné, vynucené) a komerční formě. Výskyt homosexuálního jednání je přímo úměrný délce trestu. Násilná homosexualita sebou nese devastující následky pro oběť: „*Některé oběti homosexuálního znásilnění se také pokouší bezprostředně po znásilnění o suicid. Zbytek takto znásilněných upadá do jakési letargie, která se pozvolna rozvíjí v hlubokou depresi, nebo v pradávnou reakci, v psychózu s extrémně agresivními prvky*“ (Hanuš 2005, s. 29). Trauma z homosexuálního násilí si člověk sebou nese i po propuštění z vězení. Také je zde riziko přenosu různých pohlavních chorob, žloutenky a AIDS. (Hanuš 2005, s. 29 – 30)

1.7.4 Prizonizace

Prizonizace je přizpůsobení se životu ve věznici. Vzniká po delší době pobytu ve vězení a ztěžuje potom následný návrat do normálního života ve společnosti po propuštění. Je to také přijetí vedení jako svého domova a sžití se s ním. Prizonizace

má dva kořeny. Prvním z nich je institucionalizace. Je to přizpůsobení se životu v dané instituci. Odsouzený se naučí žít podle pravidel, která se musí ve vězení dodržovat. Vězni se snaží naoko zalíbit svým chováním vězeňské službě. Někteří odsouzení se institucionalizaci snaží odporovat porušováním pravidel života ve vězení což sebou následně nese kázeňské postihy a také negativní reakce ze strany spoluvězňů. Druhým kořenem prizonizace je ideologizace. Je to přizpůsobení se hodnotám a normám vězeňské subkultury. Odsouzený se zpočátku s těmito hodnotami vnitřně neztotožní. Spíše jen chce být konformní a nevybočovat z řady tak jen předstírá, že tyto hodnoty přijal. To, jestli je opravdu vnitřně přijme záleží na více faktorech: „*Svoji roli hraje zejména délka trestu, pracovní zařazení, charakter konkrétní věznice apod. Mnozí vězni se pak chovají tak, jak by se za normálních okolností (mimo vězení) nechovali (homosexuální styky, lhaní, intriky, násilnosti na slabších apod.)*“ (Černíková a kol. 2008, s. 121). Samozřejmě najdou se i silné osobnosti, které s tímto asociálním jednáním otevřeně nesouhlasí a zastávají se slabších. Někteří vězni nikdy vnitřně nepřijmou hodnoty vězeňské subkultury, ale navenek předstírají identifikaci s nimi ze strachu před silnějšími vězni nebo skupinkami odsouzených. Vězeňský kolektiv se od venkovní běžné populace liší větší koncentrací narušených jedinců, kteří se nikdy nezačlenili do společnosti. Dále je zde více patologií. Tito narušení jedinci potom působí na normální jedince, kteří se ještě musí potýkat s tlakem pravidel ze strany vězeňské služby. Ve vězení panují poněkud jiné důvody obdivu k některým jedincům než na svobodě. Vysoký sociální status zde mají odsouzení, kteří spáchali ty nejzávažnější trestné činy, často silně medializované. Dále jsou to odsouzení, kteří měli podíl na organizovaném zločinu. Jsou ve vězení již delší čas, mají dostatek financí, platí ve vězení za různé věci a dovednost sehnat zakázané zboží. Vysoce respektovaní jsou také vězni s vyvinutější maskulaturou. Potom zde existují skutky nebo osobnostní rysy, za které jsou někteří odsouzení automaticky vyloučeni z vězeňského kolektivu. V první řadě se to týká sexuálního násilí na dětech. Toto je nejhorší možný prohřešek v očích všech odsouzených. Dále je to jakákoli spolupráce s vězeňskou službou nebo donášení na ostatní spoluvězně. Vyloučení z kolektivu jsou také ti, kdo jsou fyzicky či psychicky slabší. Také jakékoli neurotické a podivínské projevy se zde nesetkají s pochopením. Problém má každý, kdo se nedokáže adaptovat na život ve vězení. V rámci

prizonizace se mezi odsouzenými téměř nemluví o pocitech viny. Také vzdělávací aktivity nejsou pokládány za něco vznešeného a odsouzení se jich účastní často z vypočítavosti. Ve vězení ale vznikají i silná přátelství. Je to myšleno ve smyslu solidarity mezi odsouzenými, vzájemné utvrzování o nevině, výpomoc atd. (Černíková a kol. 2008, s. 119 – 124)

1.7.5 Případy vyžadující psychiatrickou léčbu

Existují závažnější případy trestných činů, kdy psychiatrickou léčbu vyžaduje přímo soud: „*Většinou se jedná o středně až velmi závažné kriminální delikty v oblasti sexuality, nebo v některých případech, o těžké ublížení na zdraví resp. zabití či k psychotickému zavraždění oběti*“ (Hanuš 2005, s. 51). Vyskytují se případy mnohonásobného trestání některých pachatelů, u kterých je patrné, že trest nemá absolutně žádný výchovný efekt. Zvažuje se tedy, zda netrpí nějakou psychickou chorobou a tato je (většinou na žádost soudu) u nich přezkoumána. Další případ je mentální retardace či psychotická porucha. Automaticky vyšetření potom probíhá v případech sebevražedných pokusů nebo u podezření na depresi. Samozřejmost psychiatrické péče je také v případech uživatelů drog nebo u bývalých uživatelů, kteří se už na svobodě léčili. Speciální kategorii potom tvoří odsouzení s nějakou fobií. V případě vězení je to třeba klaustrofobie. Pokud se některé fobie neléčí, mohou ve vězení vést až k sebevražedným pokusům. Vězeňští psychologové a psychiatři také věnují pozornost náhlým změnám nálad, záchvatům agrese, či jinak netypickému chování odsouzených. (Hanuš 2005, s. 51)

1.7.6 Druhý život ve věznici

Druhý život označuje neoficiální život mezi odsouzenými nezávisle na pravidlech vězeňské služby. Zpravidla nastává v noci, když jsou odsouzení už na svých ubytovnách. Potom vládne specifický systém norem většinou s právem silnějšího. Dochází k násilí, sexuálnímu obtěžování nebo k obchodování. Právě za účelem obchodování vznikají tzv. kolchozy: „*Kolchoz je seskupení zpravidla 2 – 4 solventních vězňů či tzv. silných jedinců (králů, kingů, valdičáků, barákových apod.), tedy těch, kteří disponují penězi a značným vlivem. Navzájem se podporují finančně i*

psychicky, jejich cílem je však ovládat kolektiv vězňů, resp. celou ubytovnu nebo i věznici“ (Černíková a kol. 2008, s. 125). Tyto kolchozy umí sehnat nedostatkové zboží a snaží se těžit z toho že ve vězení není toto zboží běžně k dostání a prodávají ho potom velmi draho. Obchoduje se i s vynášením zpráv a informací. Pokud nějaký vězeň nemá peníze a chce si něco sehnat touto cestou, tak platí třeba jídlem, léky nebo někomu slouží. Obchoduje se zejména s těmito věcmi:

„- drogy (popř.alkohol);

- nepovolené pochutiny;

- útočné předměty;

- nelegální „spojení“ ven prostřednictvím mobilního telefonu nebo vstupujících osob“

- (Černíková a kol. 2008, s. 126).

Zvláště mobilní telefony dělají vězeňské službě starost. Mobilní telefon je ve vězení velmi cenná věc a vězni si je půjčují za úplatu. (Černíková a kol. 2008, s. 125 – 127)

1.7.7 Agrese ve vězení

Agrese ve vězení pochází často od narušených osobností i když nemůžeme vyloučit projevy agrese i od normální zdravé osoby. Agrese se dá rozdělit podle osob mezi kterými probíhá:

„- agrese vězně vůči zaměstnancům;

- agrese mezi vězni navzájem;

- agrese zaměstnance vůči vězňům;

- agrese mezi zaměstnanci;

- šikana“

- (Černíková a kol. 2008, s. 127).

Fyzická agrese vůči zaměstnancům vězeňské služby může být buď plánovaná jako součást pokusu o útěk nebo jako důsledek aktuálního konfliktu. Agrese mezi vězni mezi sebou potom vzniká z důvodu různých hádek, dluhů, bojů o mocenské pozice, vzájemné udávání se atd. Dále zde může nastat případ fyzické agrese zaměstnance vůči vězni. V drtivé většině případů je tento akt odůvodněn předpisy a zákony. Šlo například o zabránění agrese vězně vůči ostatním vězňům nebo

zaměstnancům. Ve vězení dochází také k agresi vězňů vůči zařízení věznice. Jde většinou o vybavení cely. Odsouzení používají také verbální agresi vůči zaměstnancům a to i v podobě vyhrožování stížnostmi apod. Tyto stížnosti si odsouzení někdy i vymýšlí a jde z jejich strany o cílené poškozování některého zaměstnance vězeňské služby. Stejně tak tyto intriky panují i mezi vězni navzájem. Dopátrat se pravdy bývá však velmi obtížné protože jde často o tvrzení proti tvrzení. (Černíková a kol. 2008, s. 127 – 129)

1.7.8 Sebevražednost

Tento jev dělíme na pokusy o sebevraždu a na skutečné sebevraždy. Při pokusu o sebevraždu odsouzený jenom chce na sebe upozornit. Stojí o pozornost zaměstnanců vězeňské služby. Dá si tedy pozor, aby zůstalo jenom u pokusu o sebevraždu. Ve věznicích, kde je ze strany personálu a hlavně psychologů komunikace intenzivní, dochází méně k těmto pokusům. V případě, že se odsouzený rozhodne vykonat skutečnou nepředstíranou sebevraždu, tak se to děje buď ve zkratu anebo je to promyšlený akt. Vězeňská služba se snaží dohlížet na to, aby odsouzení neměli k dispozici předměty, kterými by si mohli ublížit: „*Popisováno je mnoho případů, kdy i při velmi dobré ostráživosti personálu, v cele, kde nebyly k dispozici žádné předměty, které by obviněný nebo odsouzený mohl využít k sebevraždě, spáchal dotyčný suicid*“ (Hanuš 2005, s. 35-36). Bohužel vězni jsou v tomto velmi vynalézaví. Většina sebevražd se uskuteční oběšením. Vězeňská služba by si měla všimnout i sebemenších zvláštností v chování odsouzených a totéž platí i o spoluobviněných. (Hanuš 2005, s. 35 – 37)

1.8 Alternativní tresty

Existence alternativních trestů je odůvodněna negativním dopadem vězení na odsouzeného a jeho psychiku. Vězení může fungovat i jako spouštěč další kriminální dráhy odsouzeného. Pro alternativní tresty existují důvody humanitární, ekonomické a pragmatické. Humanitární důvody jsou přítomny u lidí, kteří nejsou pro společnost nebezpečím a také u lidí, kterým by pobyt ve vězení velmi ztížil opětovný návrat do společnosti. Jedná se o ztrátu sebeúcty a také o možné přičichnutí kriminálnímu

prostředí. Ekonomické důvody představují hlavně ušetření nákladů za provoz věznice. Pragmatické důvody spočívají v možnosti zachování si alespoň nějaké přijatelné pověsti. Dalším důvodem je ulehčení přeplněným věznicím. Existuje také teorie, podle které je tradiční výkon trestu skrze odnětí svobody málo efektivní.

V souvislosti s alternativními tresty je nutné zmínit i probační a mediační službu. Termínem probace se rozumí jakýsi dohled nad odsouzeným (obviněným). Probační a mediační úředník dbá na to, aby dotyčný vykonával všechny podmínky uložené soudem. Skrze probační dohled je dotyčný v kontaktu s probačním úředníkem, který se jej snaží podporovat nejen k normálnímu životu ve většinové společnosti ale také ho podporuje psychicky. Potom je zde pojem mediace: „*Mediací se pro účely zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením*“ (Štěrbá 2007, s. 131). K vykonávání mediace je třeba předem mít souhlas jak poškozeného tak i obviněného. Úkolem mediátora je skrze mediační činnost zprostředkovat dvěma stranám, které jsou v konfliktu, co nejpříjemnější řešení. Důležité je zde setkání obou zúčastněných stran. Ideální případ je, když se podaří upustit od standardního trestního řízení a je přistoupeno k alternativnímu trestu nebo dohodě. (Štěrbá 2007, s. 123 – 134)

1.9 Otázka adekvátnosti alternativních trestů a podmíněných trestů

Mnoho odsouzených je ve vězení kvůli více trestným činům. Například odsouzený už je ve výkonu trestu a zároveň je proti němu vedeno trestní stíhání nebo má na kontě podmínku nebo několik takových skutečností najednou. Soudy relativně často přistupují k možnosti podmíněných nebo alternativních trestů. Je otázkou, zda dotyční odsouzení, u kterých se sejde najednou trest odnětí svobody a například podmíněný trest, jsou právě vhodné k alternativním a podmíněným trestům. S jakýmkoli alternativami je třeba zacházet s rozmyslem. Samozřejmě je to individuální u každého případu. Zvláštním případem je skupina odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody za zanedbání povinné výživy. Tito odsouzení mají již dluh, který pobytem ve vězení dále roste. U této skupiny se často jedná pouze o tento jediný trestný čin. Po opuštění vězení tito lidé mnohdy pracují načerno. Stálo by za

zvážení, zda by pro tuto skupinu nebyl adekvátnější nějaký alternativní trest nebo jiná možnost která by lépe řešila situaci jejich rodin i jich samotných. (Bednář, M. In Bajcura, Krupička 2000, s. 76 – 77)

1.10 Postpeniterciární péče a kontinuální sociální péče

Přechod odsouzeného z vězení na svobodu je náročnou životní událostí. Je jí už proto, že si během výkonu trestu odvykl životnímu stylu venku na svobodě. Je tedy třeba dotyčného na tuto situaci připravovat dopředu. Tento přechod z vězení na svobodu má svoje pojmenování: „*Pomoc a péče poskytovaná lidem po návratu z vězení do života na svobodě a později i po výkonu i jiné sankce je označována jako postpeniterciární péče*“ (Černíková 2005, s. 149). Po propuštění z vězení se jedinec znovu začleňuje do společnosti, což mu často činí nemalé potíže včetně rizika recidivy. Bývalý odsouzený prožívá krizi v tomto složitém období. Při jakémkoli problému může pociťovat bezradnost, může se potýkat také s nálepkou kriminálního. Je zde také problém s prizonizací. Dalším problémem je vykořeněnost a zpretrhání sociálních vazeb a tedy i problémy s rodinou a přáteli. Velké úsilí stojí dotyčného také najít si práci. Toto jsou důvody, díky kterým existuje postpeniterciární péče. Je to jedna ze sociálních služeb. Postpeniterciární péče je také determinována sociální politikou daného státu. Záleží také na celospolečenském postoji k odsouzeným. V rámci poskytované péče je na klienta nahlíženo jako na subjekt, který si určuje svoji realitu. Postpeniterciární péče zahrnuje:

- „ - *pomoc při hledání pracovního zařazení,*
- *pomoc při zprostředkování ubytování,*
- *finanční podpora,*
- *pomoc při začlenění se do sociálního prostředí,*
- *sociálně výchovné a poradenské působení ve věcech sociálně právních“*
- (Černíková 2005, s. 153).

S postpeniterciární péčí také úzce souvisí kontinuální sociální péče: „*Kontinuální sociální péče zahrnuje práci s klientem ve všech fázích trestního řízení (ve vazbě či na svobodě), včetně soudního řízení i ve výkonu trestu*“ (Černíková 2005, s. 153). V rámci kontinuální sociální péče je klient motivován k pozitivní vazbě na své okolí.

Pracuje se zde s rodinou klienta, je snaha eliminovat patologické vlivy v životě klienta a pomoci klientovi s navázáním kontaktu s různými institucemi. Díky kontinuální sociální péči se problémy klienta dají řešit již ve stadiu kdy má ještě status obviněného. Funguje zde také spolupráce mezi vězeňskou službou, kurátory nebo různými středisky sociální prevence. Kontinuální sociální péče by měla zmírnit i sociální izolovanost klienta, aktivizovat a motivovat ho k plnohodnotnému návratu do společnosti. Pro společnost může mít tento druh péče o klienta přínos ve snaze minimalizovat recidivu, pochopit lépe příčiny kriminálního jednání, zmírňuje sociální izolaci klientů apod. V rámci kontinuální sociální péče působí ve Vězeňské službě ČR sociální pracovník, venku potom kurátor pro mládež a kurátor pro dospělé. Kurátor je zaměstnancem obecního úřadu. V případě mládeže kurátor poskytuje pomoc nezletilým a mladistvým, kteří mají konflikty se zákonem, problémy s návykovými látkami a poruchami chování. U dospělých je kurátor také nápomocen v případech konfliktů se zákonem, po propuštění z vězení, v případě návykových látek a také v případě nedůstojného životního stylu. Sociální kurátor má tedy za cíl pomoci klientovi normálně se začlenit do společnosti a fungovat v ní. Do určité míry působí výchovně a terapeuticky: „*Těžiště práce kurátora pro mládež a sociálního kurátora spočívá v první řadě v sociálně výchovné práci s klientem, v poskytování sociálně terapeutické a poradenské služby*“ (Černíková 2005, s. 158). Při procesu začleňování klienta do společnosti se naráží na problémy se sháněním práce, s bydlením, s nedostatkem míst v různých sociálních zařízeních a v neposlední řadě je zde také mnoho administrativy, která může odvádět pozornost kurátora. (Černíková 2005, s. 149 – 160)

V oblasti peniterciární péče je odsouzený po celou dobu v kontaktu s vězeňským sociálním pracovníkem, který poskytuje poradenství v sociálních otázkách, je v kontaktu s úřady, podílí se na tvorbě programů zacházení, je v kontaktu s institucemi mimo věznicí a řeší problémy odsouzeného v sociální oblasti. Často také ve vězení dochází k navázání důvěrného vztahu se sociálním pracovníkem. Je ale třeba se oprostít od předsudků. Důležitou činností sociálního pracovníka je i *předvýstupní poradenství*. K němu dochází asi dva měsíce před propuštěním. Jedná se o zjišťování sociálních podmínek odsouzeného po propuštění. Jde především o rodinné zázemí, práci a bydlení a také se zjišťuje postoj odsouzeného k těmto

problematickým oblastem. Pokud se narazí na nějaké problémy v těchto oblastech, je ještě čas to řešit. Již v této fázi je vhodná spolupráce s příslušným sociálním kurátorem z místa, kam odsouzený po propuštění zamíří. V rámci předvýstupního poradenství je odsouzený poučen o záležitostech ohledně úřadů, sociálních dávek, spolupráce s kurátorem a možnostech zaměstnání. Jde vždy o to, aby se po odchodu z vězení eliminovaly případné existenční i jiné problémy. (Kujevská, L., Dundrová, M. Peniterciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. Sociální práce, 2012, roč. 12, č. 2, s. 13 – 15)

2. Sociální práce a resocializace

2.1 Kontext sociální práce, resocializace a působení duchovních ve věznicích

Nejprve je třeba si definovat pojem sociální práce: „*Společenskovědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejímž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže, nezaměstnanosti aj.)*“ (Matoušek 2003, s. 213).

Sociální práce se dá definovat v užším smyslu: „*Sociální práce v užším slova smyslu je charakterizována přímým, záměrným a připraveným kontaktem sociálního pracovníka s klientem (skupinou, komunitou) za účelem stanovení sociální diagnózy a provádění sociální terapie*“ (Mühlpachr 2004, s. 28). Sociální práce je možno chápat také v širším pojetí: „*Sociální práce v širším pojetí zahrnuje též sociálně technická opatření (poskytnutí služeb a dávek sociální péče) a jejich organizaci, odborné a účelné použití nálezů, posudků i rozhodnutí z jiných oblastí a spolupráci s dalšími odborníky v oblasti péče o člověka*“ (Mühlpachr 2004, s. 28). Dále existuje sociální práce preventivní. V tomto pojetí jde o předcházení různých disfunkcí, harmonického vývoje u jednotlivců nebo skupin. Sociální práce kurativní pracuje s již vzniklými problémy: „*Sociální práce kurativní se obecně zabývá zmírňováním, neutralizováním a odstraňováním již vzniklých důsledků negativních sociálně disfunkčních procesů, týkajících se jednotlivců, skupin a komunit*“ (Mühlpachr 2004, s. 29). Sociální práce je také aplikovanou vědou, která se zabývá výzkumem, má vlastní metodologii a čerpá i z jiných oborů. Zkoumá sociální problémy a jejich příčiny. Zabývá se také resocializací a prevencí. Patří sem i různá hodnocení konkrétních sociálních změn v čase. (Mühlpachr 2004, s. 28 – 29).

Dále je tu sociální práce s obviněnými. Matoušek (2003, s. 213) ji popisuje ve Slovníku sociální práce pod pojmem sociální práce v trestní justici slovy: „*Sociální práce s pachateli trestných činů v době od obvinění až po konec výkonu trestu*“ (Matoušek 2003, s. 213). Hned po začátku vzniku oboru sociální práce byla její pozornost upřena také k lidem kteří přišli do střetu se zákonem. Velký vliv na tuto oblast má politické rozhodování a postoj společnosti k trestání. V posledních

dekádách jsou dva pohledy na zločinnost. První je pro tvrdší tresty a co nejnižší věk, kdy je možné člověka trestat. Druhý pohled spočívá v trestech vykonávaných mimo věznic a v individuálnějšímu přístupu k trestaným. Alternativní tresty se praktikují v součinnosti s probačními úředníky. (Matoušek 2003, s. 213)

Významným pojmem v oblasti sociální práce je také sociální fungování: „*Kvalita společenských vazeb jednotlivce, obvykle posuzovaná podle několika kritérií - např. podle kvality vztahů k lidem, využití vlastního potenciálu, plnění požadavků společenského prostředí. Pojem s.f. reflektuje jednak schopnost klienta odpovídat na nároky prostředí, jednak samy nároky prostředí*“ (Matoušek 2003, s. 208).

Sociální fungování můžeme chápat skrze paradigmaty sociální práce. První je terapeutické paradigma: „*Za hlavní faktor sociálního fungování je zde považováno **duševní zdraví a pohoda člověka**. Sociální práce je proto v tomto pojetí chápána jako pomoc prováděná zejména formou psychoterapie (individuální, skupinové)*“ (Navrátil 2001, s. 14). Cílem, ke kterému v tomto pojetí sociální práce spěje, je zajistit potřebným sociální a psychickou pohodu. Důraz se zde klade na vnitřní stav klienta a na to, jak mu tento stav brání řešit problémy. Je zde snaha pomoci klientovi dosáhnout rovnováhy podporou jeho osobnosti. Děje se tak prací s komunikací a vztahem se sociálním pracovníkem, který by měl mít psychoterapeutický výcvik. Následnou interakcí klienta a sociálního pracovníka by mělo docházet k pozitivním změnám. Druhé je reformní paradigma: „*V tomto paradigmatu se představa sociálního fungování pojí s vizí **společenské rovnosti v různých dimenzích společenského života** (s ohledem na společenské třídy, gender, věkové skupiny atd.)*“ (Navrátil 2001, s. 15). Jde o to pomoci lidem, aby měli větší vliv na svoje životy. Toto pojetí je proti nadřazenosti elit a nerovným společenským podmínkám. Usiluje o větší rovnost mezi lidmi a o zmocňování lidí, aby měli větší vliv i na instituce. Za podmínek společenské nerovnosti se bude osobnostní rozvoj potřebných hůře realizovat, a je tedy potřeba společenská změna: „*V návaznosti na tyto předpoklady je v rámci reformního paradigmatu rozbor životní situace klienta zaměřen na otázku, jak jsou jeho osobní problémy zakořeněny v omezených možnostech znevýhodněné skupiny, které je členem*“ (Navrátil 2001, s. 15). Třetí paradigma je označováno jako poradenské. Jde zde o přístup k adekvátním informacím: „*Z metodického hlediska zde jde především o pomoc klientům prostřednictvím poskytování informací,*

kvalifikovaným poradenstvím, zpřístupňováním zdrojů a mediací (zprostředkováním) další pomoci a služeb“ (Navrátil 2001, s. 16 – 17). Sociální práce se v tomto pojetí snaží odstranit překážky, které brání klientovi dostat se k odpovídajícím sociálním službám. (Navrátil 2001, s. 14 – 17)

Je důležité zmínit také *aktivity* sociální práce: „*Sociální práce usiluje o zlepšení sociálního fungování individuů, skupin a komunit tím, že realizuje aktivity zaměřené na jejich sociální vztahy“* (Navrátil 2001, s. 17). Prvními jsou *aktivity zaměřené na problém*. Dělí se na aktivity *kurativní*, které odstraňují prvky působící problémy. Například jde pomoc při hledání zaměstnání. V případě, že některé příčiny problémů odstranit nejdou, tak je zde snaha o zmírnění jejich dopadů. Dále jsou zde aktivity *rehabilitační*. Tyto aktivity pomáhají klientovi adaptovat se na nově vzniklou situaci. Druhá skupina aktivit jsou *aktivity podporující rozvoj klienta*. Realizují buď rozvoj v rámci sociálních interakcí klienta, nebo klienty vzdělávání o možných řešeních problémů nebo o sociálních službách. Třetím typem jsou *preventivní aktivity*. V praxi se uskutečňují včasným odhalením faktorů narušujících sociální fungování. Tento typ aktivit se může realizovat jak ve spolupráci s jednotlivcem (například předmanželské poradenství upozorňující na možné budoucí problémy), tak i se skupinou. Například v nějaké komunitě je možné se zabývat prevencí kriminality. (Navrátil 2001, s. 17 – 18).

Důležitá je zde také osoba samotného sociálního pracovníka: „***Sociálním pracovníkem*** je ten, kdo na profesionálním základě poskytuje služby veřejnosti, v nichž realizuje sociální politiku v různých institucích zabývajících se sociálními službami“ (Paulík in Paulík 2004, s. 11).

Sociální pracovník by ke své práci měl mít určitý osobnostní potenciál. Do tohoto potenciálu patří vzdělání (formální, nebo neformální), znalosti (orientace v metodách sociální práce, sociálních vědách, práce s počítačem atd.), schopnosti a dovednosti (patří sem inteligence, tělesná zdatnost a také komunikační schopnosti), osobnostní předpoklady (temperament, vnitřní nastavení člověka, stabilita apod.), osobnostní zaměřenost (motivace, charakter, hodnoty, schopnost sebereflexe). Sociální pracovník by měl také disponovat určitou odolností vůči zátěži, a tedy být do určité míry odolný stresovým situacím. Měl by také umět správně vyhodnotit situaci. (Paulík in Paulík 2004, s. 14 – 16)

Sociální pracovník může v rámci své práce mít více rolí, které lze definovat do následujících typů. Záleží také na pojetí tohoto tématu různými autory. Počet a druhy rolí jsou různé. Může být přímo *poskytovatelem služeb*, kdy je nápomocen klientům při jejich potřebách, které si sami zajistit nedokáží. Sociální pracovník může být také *zprostředkovatelem* služeb, kdy klientům poskytne kontakty adekvátní jejich potřebám. Potom je tu role *učitele nebo trenéra sociální adaptace*. Zde je nápomocen klientům při modifikaci jejich chování tak, aby lépe a účinněji čelili krizím. Sociální pracovník může být i *případovým manažerem*. V této roli jde o koordinaci a efektivní sladění sociálních služeb pro klienty, kteří mají více potřeb/problémů. V prostředí konkrétní organizace může být sociální pracovník *manažerem* pracovní náplně nebo *personálním manažerem*, který má na starosti konzultace nebo výcvik pracovníků. (Mühlpachr 2004, s. 54 – 55)

Za povšimnutí stojí role *edukátora (učitele)*. Sociální pracovník zde poskytuje informace a učí klienty různým dovednostem. Například v oblasti adaptace na dané situace. Jde o to, aby měl sociální pracovník kvalitní informace a samozřejmě musí mít dobré komunikační schopnosti. V této roli vzdělává klienty například v oblasti rodičovství, dává informace mladým lidem ohledně hledání zaměstnání nebo může učit technikám zvládnání agresivity a samozřejmě předává informace o mnoha dalších oblastech. (Zastrow 2009, s. 37)

Sociální pracovník také může vykonávat roli *mediátora*. Tedy věnovat se zprostředkování při řešení sporů mezi klientem a druhými osobami nebo organizacemi. V roli mediátora se snaží o sblížení dvou stran, které jsou v konfliktu. Těmto stranám pomáhá pochopit nebo uznat zájmy protistrany. Snaží se, aby protistrany našly společný zájem ve společné dohodě. Měl by se vyvarovat situací, kdy jedna strana sporu je vystavena totální porážce. Sociální pracovník také zjišťuje podrobnosti konfliktu jako je čas, místo a další konkrétní záležitosti sporu apod. Sociální pracovníci jsou často mediátory v případech, kdy je spor v oblasti rodinné, v oblasti komunity nebo organizace. V rámci mediace dochází také k podpoře (facilitaci) klienta, aby dokázal mobilizovat vnitřní zdroje a snažil se tak ve sporech dospět k dohodě. Tato činnost vyžaduje určitou kvalifikaci. (Campton, Galaway, Cournoyer 2005, s. 232 – 233)

Sociální pracovník je také vystaven při výkonu své práce riziku *syndromu vyhoření*. Na toto téma se soustředí poslední roky čím dál větší pozornost. V tomto stavu člověk cítí vyčerpání, nezájem o okolní svět, pocit, že nic nemá smysl atd. Tento stav potom vede i k častému střídání zaměstnání, nebo i k absentérství. Na sociální pracovníky je někdy už příliš náročné vnímat těžké osudy klientů. Například smrtelně nemocných, starých lidí, zneužívaných dětí. Deprimující je často to, že se pracovník nesetká s pozitivním koncem životního osudu klienta. Další problém může nastat v organizaci, kde má sociální pracovník na starosti více klientů, než na kolik má kapacitu. Je vystaven přílišné administrativě. Samozřejmě je zde možnost absolvovat různá školení o zvládnání stresu, ale je třeba problém řešit i systémově a v rámci organizací a vyžadovat i politické a sociální změny. Například když přicházejí za sociálními pracovníky klienti, tak očekávají pomoc, podporu a také uklidnění. Když je ale sociální pracovník sužován syndromem vyhoření a cítí únavu, beznaděj a další negativní pocity, tak nejsou často schopni účinně pomáhat. Chybí jim optimismus a nedokáží zmobilizovat potřebnou energii. Je na každém, aby co nejlépe pečoval o sebe a svůj život, snažil se mít vztahy v rovnováze a věnoval se svému zotavování. Sociální pracovník musí být profesionální a i přes mnohdy náročné a smutné osudy klientů na ně pozitivně působit. (Woods, Hollis 2000, s. 241 – 242)

Již v úvodu jsem nastínil, že v této práci chci zkoumat, do jaké míry přispívají katoličtí duchovní k resocializaci odsouzených. Jsou zde tedy přítomna témata vězeňství, resocializace a duchovních ve věznicích, která se určitým způsobem protínají. Velmi mě zajímá právě průnik těchto témat v osobě katolických duchovních pracujících ve vězeňství. Při zběžném pohledu se může zdát, že duchovní ve věznicích a jejich činnost nevykazuje společné prvky se sociální prací, resp. s resocializací. Ale při podrobnějším zkoumání těchto dvou oblastí lze nalézt průsečíky, které jsem si zde rozdělil do několika oblastí:

a) Činnost duchovního ve věznicích se protíná se sociální prací v oblasti pastorální teologie. Pastorální teologie se mimo jiné zabývá utrpením člověka, což motivuje k pomáhání druhým. Tedy pastorační cíle se naplňují skrze sociální práci. (Kříšťan in Martinek 2008, s. 20 – 23)

- b) Tvorba programů zacházení, kdy duchovní je součástí odborníků, kteří tyto programy tvoří. (Hála 2005, s. 122)
- c) Kontakt na instituce mimo věznici, které mohou pomoci při resocializaci. (Jůzl 2011, s. 110 – 112), (Martinek, M. Role sociálního pracovníka a duchovního ve věznici. Sociální práce, 2012, roč. 12, č. 2, s. 29 – 31)
- d) Pomoc duchovního odsouzenému se zpracováním viny a možnost nabídnout nové životní směřování, nové hodnoty a nový smysl života. (Jaluška in Martinek 2008, s. 131 – 139)
- e) Práce duchovního ve věznici se dá přirovnat k terapeutickému nebo poradenskému paradigmatu sociální práce (Navrátil 2001, s. 14 – 17)

2.2 Resocializace jako pojem

Tento pojem je třeba si představit z více zdrojů:

Anthony Giddens: „*Za určitých okolností může u dospělých jedinců docházet k resocializaci, která je charakterizována rozpadem dosud přijímaných hodnot a vzorců chování, po němž následuje přijetí radikálně nových, radikálně odlišných*“ (Giddens 1999, s. 58).

Průcha, Veteška: „*V širším smyslu představuje proces, v průběhu kterého dochází u člověka k sociálním změnám s cílem přizpůsobit se životu ve společnosti či v komunitě*“ (Průcha, Veteška 2012, s. 217).

Ivan Mucha: „*Za určitých okolností může u dospělých jedinců docházet k resocializaci, která je charakterizována rozpadem dosud přijímaných hodnot a vzorců jednání, po němž následuje přijetí radikálně nových, radikálně odlišných*“ (Mucha 2004, s. 153).

Miloslav Jůzl: Toto slovo má původ v latinském *socialis*, což znamená *společenský*. Jedná se v podstatě o proces opětovného začlenění jednice do společnosti: „*V dnešním pojetí slovo resocializace chápeme jako proces opětné socializace, „znovusocializaci*“ (Jůzl 2012, s. 66).

Resocializace má dvě roviny. Ta první spočívá v přirozené resocializaci, která se děje celý život ve smyslu neustálého přizpůsobování se novým sociálními situacím

a normám. Například se jedná o přijímání nových rolí typu rodič nebo manžel. Druhá rovina se týká penitenciaristiky ve smyslu převýchovy narušených jedinců.

V rámci vyhledávání zdrojů na téma resocializace jsem se setkal s malou frekvencí jeho používání. Jůzl uvádí, že se namísto pojmu resocializace používá spíše pojem program zacházení nebo převýchovný proces. (Jůzl 2012, s. 67)

2.3 Resocializace v širším pojetí

Resocializace je v širším pojetí většinou lidí chápána jako nějaký proces, v jehož průběhu dochází u člověka ke změnám, díky kterým se nakonec dokáže přizpůsobit společnosti. Potom je zde ještě užší vymezení: „*V užším smyslu jde o proces transformace identity, v němž se lidé učí nové role, zatímco se odnaučují některé stránky těch starých*“ (Veteška, 2015, s. 24). Jde o to odnaučit se staré zvyky a normy, aby byly nahrazeny novými, které jsou vyžadovány novým sociálním statutem. Tyto změny mohou být dobrovolné. Například když člověk nastoupí do armády. Potom jsou zde změny nedobrovolné. Například nástup do vězení. Je to vlastně jakási *socializace dospělých*. Resocializace může tedy nastat třeba i na pracovišti. Můžeme ji chápat i jako změnu fungování v novém prostředí: „*Resocializace představuje sociologický koncept, který se zabývá procesem mentální a emoční převýchovy člověka, aby byl schopen fungovat v odlišném prostředí, než na jaké je zvyklý*“ (Veteška, 2015, s. 25). Díky resocializaci jsou tedy kulturní normy přeučovány. Nejčastěji se tedy týká již dospělých lidí, kteří již mají socializaci za sebou, a teď je skrze nějakou změnu čeká resocializace. Vždy jde o hodnoty a normy, které souvisí s novým statutem. Například ve vězení se jedná o *penitenciární resocializaci*. U odsouzených totiž socializace neproběhla úplně dobře. Nedošlo totiž k osvojení takových hodnot, které společnost akceptuje. Jedinec si spíše osvojil deviantní formy chování. V případě odsouzených je resocializace směřována na získání větší zodpovědnosti, vztahu k práci a osvojení si lepších sociálních návyků. A také je důležité co nejvíce eliminovat různé deviantní formy chování a pomoci odsouzeným vytvořit plán budoucího života. Metody resocializačního působení mohou být ve vězení buď obecné, nebo speciální. Obecné představují například různá nařízení a pravidla chodu života ve věznici a speciální metody znamenají

potom pedagogické, psychologické a podobné metody působení na odsouzené. V současnosti se místo pojmu *resocializace* používá spíše pojem *program zacházení*, který představuje resocializační aktivity sestavené na míru konkrétnímu odsouzenému odborníky ve věznici. (Veteška, 2015, s. 24 – 27)

2.4 Program zacházení

V odborné literatuře je pojem *resocializace* nahrazen pojmem *program zacházení*. Proto jsem do této části umístil tuto podkapitolu se zdánlivě nesouvisejícím názvem.

Programem zacházení se rozumí jasně naplánované aktivity s přesným časovým harmonogramem pro odsouzené. Je to samozřejmě přizpůsobené typu věznice a i délce trestu u dotyčného odsouzeného. Aktivity v programu zacházení jsou následující:

Pracovní aktivity: Jsou velmi důležité. Pomáhají člověku připravit se na život po propuštění, umožňují výdělek a také jde o vytváření pracovních návyků: „*U mnoha odsouzených nejsou v častých případech pracovní návyky vybudovány vůbec, u některých, zejména mladistvých, je třeba je vytvářet*“ (Popelka 2011, s. 81). Pokud má někdo nějaký zdravotní problém, tak lékař určí do jaké míry je dotyčný schopen se zapojit do práce. Potom je zde ještě neplacená práce v podobě běžných provozních aktivit ve věznici.

Vzdělávací aktivity: Vzdělávací aktivity probíhají v závislosti na možnostech dané věznice. Odsouzení mají možnost ve vězení získat vzdělání od základní úrovně až po dálkové studium na vysoké škole. Nejčastěji se však jedná o učební obory. Všechny doklady o dosaženém vzdělání jsou rovnocenné s doklady, které vydávají klasické školy.

Speciálně výchovné aktivity: Tyto činnosti probíhají buď individuálně, nebo skupinově pod vedením pedagogů, psychologů nebo psychoterapeutů. Tyto všechny aktivity dělají zaměstnanci s příslušným vzděláním.

Zájmové aktivity: Jedná se o nejrůznější volnočasové aktivity. Základem je smysluplné využití volného času: „*Získání motivace a v neposlední řadě samozřejmě též i potřebných dovedností je jedním z primárních potřeb a cílů zájmových aktivit*“

(Popelka 2011, s. 82). Mezi časté volnočasové aktivity patří sport, který pomáhá odsouzeným s ventilováním agresivity.

Extramurální aktivity: Jsou to aktivity, které směřují ke světu venku mimo věznici. Tyto aktivity mohou mít podobu negativní a pozitivní. Negativní je to tehdy, když odsouzený udržuje kontakty s kriminálním prostředím. Pozitivní mohou být tyto aktivity v případě, kdy je v kontaktu například s rodinou, církvemi, charitou a všemi, kteří mu mohou být nápomocni v opětovném zapojení do života ve společnosti.

Je snaha každému odsouzenému vytvořit na míru jeho program zacházení: *„Každý odsouzený projde „kolečkem“ vyšetření u jednotlivých specialistů, jak bylo výše uvedeno, až spolu se speciálním pedagogem spoluvytvoří svůj osobní program zacházení. Podpisem se zavazuje, že jej bude dodržovat a plnit. Každý program zacházení a zejména jeho plnění je pak, podle typu věznice, průběžně kontrolován a vyhodnocován v příslušném časovém období“* (Popelka 2011, s. 83). V případě když je odsouzený pasivní a žádné z nabízených aktivit si nezvolí, tak je mu určen alespoň minimální program. (Popelka 2011, s. 81 – 83)

Před vytvořením programu zacházení je třeba znát stav v jakém se odsouzený nachází. Myslí se tím psychický, zdravotní, sociální atd. Všechny tyto oblasti posuzuje zmíněný tým odborníků: *„Děje se tak v týmové spolupráci lékaře (v případě potřeby i dalších lékařů – specialistů), psychologa, speciálního pedagoga, sociální pracovnice, popřípadě i duchovního“* (Hála 2005, s. 122). Tito odborníci tedy dávají dohromady materiály o odsouzeném, které obsahují informace o trestné činnosti, bydliště, datum narození, lékařské diagnózy nebo různá zdravotní omezení. Také by zde měla být sociální anamnéza, psychologická charakteristika a i to, jaký má postoj ke svým trestným činům. Důležité je také kritérium rizik u vězně, jeho nebezpečnost pro společnost a možné překážky v resocializaci. (Hála 2005, s. 122)

Aby jakékoli zacházení s odsouzenými mohlo být efektivní, tak je dobré řídit se konkrétními intervenčními principy. Jde o *principy rizik, potřeb a responzivity*. Princip rizik říká, že intervence by se měla zaměřit na problémové oblasti života odsouzeného, kde je možné dohledat vznik kriminálního chování. Je třeba také zjistit, zda k trestné činnosti došlo pouze jednorázově, nebo opakovaně a potom zvolit další postup. Podle principu potřeb se intervence musí soustředit na motivy, které vedly odsouzeného k trestné činnosti. Jsou to například finanční nebo sexuální

motivů. Těmto motivům se říká *kriminogenní potřeby*. Princip responzivity znamená, že intervence by měla brát v potaz kognitivní funkce dotyčného odsouzeného a přizpůsobit se jim. (Jirička, V. S kým zacházet – a jak ? Odborné intervenční metody s odsouzenými v penitenciární praxi. České vězeňství, 2011, roč. 19, č. 2, s. 16)

2.5 Resocializace jako součást terapeutického přístupu

Podle Blahoslava Krause je resocializace součástí terapeutického přístupu k sociálním deviacím: „**Terapie znamená léčbu poruch, nemocí (fyziologických i psychických) prostředky biologickými (medikamenty), psychologickými (psychoterapie).** Širší pojetí pak jako „*léčbu“ poruch a závad v chování, a to i prostředky pedagogickými, příp. v širším sociálním kontextu (socioterapie)*“ (Kraus 2015, s. 90). Při terapii platí, že jakékoli utváření nových návyků je náročnější než přirozené formování osobnosti při vývoji. Nikde také není zaručeno, že efektivita terapie bude stoprocentní. Nejčastějším pojmem je zde *psychoterapie* a dále pak termín *socioterapie*. V případě socioterapie jde o sociální interakce klienta s jeho okolím, vytváření nových vztahů a normální fungování ve společnosti. Zde se dostáváme k pojmu resocializace jako procesu odstranění nežádoucích jevů, ale i k jejímu komplexnějšímu pojetí: „*Většinou je chápána šířeji jako jakási zpětná socializace, s cílem vrátit člověka do normálního života společnosti, ke společensky přijatelnému způsobu chování*“ (Kraus 2015, s. 91). V průběhu resocializace dochází u klienta i ke změnám hodnot a postojů. S resocializací souvisí i pojem *reedukace*. Jde o cestu k nápravě, při které se používají pedagogické, psychologické, terapeutické a další postupy. Procesy terapie a resocializace můžeme následně rozlišit dle formy podle počtu účastníků. Tyto procesy mohou probíhat v *individuální* formě, kdy se jedinci přizpůsobí všechen postup. Další forma je *skupinová*. Při této formě působení se pracuje se skupinovou dynamikou a s interakcemi jejích členů. Poslední formou je *hromadné* působení. Jedná se již o větší skupiny, kdy se pracuje s určitým režimem zacházení. Například s odsouzenými v rámci celé věznice. Dále existují ještě dělení podle místa na ambulantní a ústavní. Forma terapie může být také buď dobrovolná, nebo nařízená (například soudem). Podle doby trvání potom existuje forma krátkodobá, nebo dlouhodobá. Při průběhu terapií jde hlavně o

stimulaci či posilování, nebo naopak potlačování způsobů chování. Existují konkrétní metody dělící se na tři skupiny. První skupina usměřuje aktivitu. Druhá podmiňuje aktivitu a třetí je postavena na vlivu sociálních skupin. Důležitou činností v těchto procesech je činnost sportovní, pracovní nebo kulturní. Při resocializaci se také mohou objevit překážky v podobě nejrůznějších bariér. Bariéry mohou být na straně klienta, sociální a kulturní, nebo i na straně terapeuta (vychoovatele). Při terapii nebo resocializaci by se terapeut měl snažit o empatické pochopení aktuální životní situace osoby, se kterou se setkává. A dotyčná osoba by zase měla uznat, že je třeba s aktuální situací něco dělat a že je třeba změna, při které musí hledat pomoc někoho dalšího. Důležité je přijmout nově nabyté návyky a nadále usilovat o práci na sobě a vytrvat v pozitivních změnách. (Kraus 2015, s. 90 – 95)

Ve vězeňském prostředí také existuje *terapie zaměřená na trestný čin*. Týká se odsouzených, kteří spáchali zvláště závažný násilný trestný čin a také mají často poruchu osobnosti. Terapie se praktikuje se ve specializovaných odděleních. Cílem je minimalizovat riziko recidivy a tedy snížit nebezpečnost odsouzeného pro společnost. Díky terapii by odsouzený měl získat reálný náhled na sebe sama a pozměnit svůj hodnotový systém tak, aby byl co nejbliž společenským normám. Neklade se zde ani tak moc důraz na příslušnou duševní chorobu, ale spíše na kriminální chování, které by mělo být eliminováno. Nejdůležitější je tedy mluvit o trestných činech, kriminálním životě odsouzeného a o zdrojích kriminálního jednání. Důležité je dojít tímto k sebenáhledu odsouzeného, který je konfrontován se svým předchozím životem díky kterému skončil ve vězení. A právě díky sebenáhledu se dá pracovat s odsouzeným a vést ho k větší kontrole nad svým životem. A k přijímání pozitivních hodnot. Samotná terapie se odehrává ve skupině, trvá potom rok nebo rok a půl a je rozdělena na jednotlivé fáze. Nejdříve se odsouzený musí adaptovat na skupinu, dále se skupina soustředí na životní příběhy jednotlivců, poté se přejde k tématu kriminálního chování a ke konkrétním trestným činům, které odsouzení spáchali a v poslední fázi, kde se upevňují pozitivní změny, také dochází k sebehodnocení přede všemi. (Jiříčka, V. *Terapie zaměřená na trestný čin*. České vězeňství, 2014, roč. 22, č. 3, s. 10 – 11)

2.6 Nenásilná krizová intervence jako možnost pro resocializační aktivity

Při resocializačních aktivitách je dost pravděpodobné, že klienti budou jevit známky agresivity. Je proto dobré se dopředu na tuto možnost připravit. I vlivem větší míry násilí ve společnosti je větší zájem o znalosti technik zacházení s potenciálně agresivními klienty. Nejprve je třeba si vysvětlit pojem *nenásilná krizová intervence*, který je zde základní: „*Termínem nenásilná krizová intervence (nonviolent crisis intervention) se rozumí užití technik bezpečného, neškodlivého zásahu vůči rušivému, útočnému chování lidí, dokonce i během jejich násilných projevů. Jde o techniky efektivního přístupu k emočně rozrušeným jedincům a techniky redukce jejich napětí*“ (Moravcová in Moravcová 2012, s. 92). Tyto techniky by měly pomoci pracovníkům zvládnout svůj strach a zároveň se chovat pokud možno pořádkem profesionálně. Jde vždy o to nalézt nejlepší způsob péče o klienta. Agresivita klientů je potom buď verbální nebo fyzická. Tyto dva typy agresivity mohou pracovníka vyvést z míry a on může potom i chybně zareagovat. Když nastane krizová situace, je třeba zvolit *bezpečné techniky*. V první řadě se musíme vyvarovat jakýchkoli přehnaných reakcí, nebo naopak nedráždit agresora nereagováním. Pokud jsme vystaveni verbálnímu útoku, tak bychom měli reagovat přiměřeně verbálně. Když nastane fyzický útok, tak bychom se měli umět fyzicky ubránit. Každá krize potom obsahuje nějaké fáze: „*Lze říci, že v každé situaci krizového vývoje existují čtyři zřetelné a identifikovatelné úrovně chování/ projevů: 1. úzkostné, 2. defenzivní/ bránící se, 3. ofenzivní/ útočící a 4. odlehčující/ snížení napětí*“ (Moravcová in Moravcová 2012, s. 92). V rámci tohoto krizového vývoje nejprve nastupují úzkostné projevy. Tedy strach a obavy. Intenzita je různá a doba trvání taky. Úzkost se může projevat například když klient je v napětí z nějaké nadcházející události. V takovém případě by pracovník měl mít *podpurný postoj*. Vyžaduje to empatii a naslouchání. Měli bychom se naopak vyhnout jakémukoli souzení. V tomto stadiu krizového vývoje se dá eliminovat potenciální riziko konfliktu. S těmito situacemi se například vychovatelé ve věznicích nebo i jiní pracovníci kdekoli jinde setkávají často. Měli by si dát pozor na rutinu, která by je mohla otupit ve vztahu ke klientovi. Druhou fází krizového procesu je obrana. Když

selže podpůrný postoj, nebo ho klient nepřijímá, může se klient začít bránit. Mnohdy neadekvátním způsobem a za ztráty racionálního uvažování. Dochází i ke ztrátě kontroly a k verbální agresi. Klient neakceptuje verbální argumenty, ale neverbální komunikaci ze strany pracovníka je schopen ještě přijmout. Klient se snaží verbálně útočit na pracovníka a znejistit ho. Pokud pracovník reaguje neprofesionálně pod vlivem emocí, tak situaci neuklidní. V tomto bodu se doporučuje *direktivní přístup*. Díky tomu má dojít ke stanovení jasných hranic. Pokyny pracovníka mají být srozumitelné a hlavně vykonatelné. Pracovník nesmí klientovi vyhrožovat, ale spíše jej pozitivně motivovat. Sdělovat co pozitivního klient daným jednáním získá. Klient by si měl tímto přístupem uvědomit, jak se chová a následky svého chování. Pokud intervence ze strany pracovníka nemá účinnost, tak krizový vývoj klienta může dojít do třetí fáze, kdy už nad sebou ztratí kontrolu a začíná docházet k fyzickému napadání. Zde nastupuje již *fyzická kontrola*, kterou by nad klientem měl převzít pracovník alespoň na chvíli, než se klient začne kontrolovat opět sám. Fyzická kontrola nastane až poté, co selhaly všechny předchozí pokusy o zklidnění situace a není jiné možnosti. Samozřejmě v souladu s pravidly dané organizace a s patřičným výcvikem pracovníka. Tyto omezovací techniky se nesmí použít jako sankce. Krizový vývoj potom končí fází, kdy dojde k celkovému uvolnění klienta. Postupně opadá fyzické i psychické napětí. Klient může být v tomto bodě i vyčerpaný. Uvědomuje si co se před tím dělo a může se i omlouvat za svoje chování. V této fázi by se měl pracovník snažit o *terapeutickou komunikaci*. Vytváří klid, porozumění a poskytuje klientovi čas, aby mohl reagovat. Vysvětlí se také další postup a dojde i k dohodě mezi pracovníkem a klientem. Závěrem lze říci, že vzdělávání sociálních pracovníků, vychovatelů a dalších v oblasti nenásilné krizové intervence jim umožní předejít některým konfliktním situacím a zlepši spolupráci s klienty. (Moravcová in Moravcová 2012, s. 92 – 97)

2.7 Resocializační pedagogika

Resocializaci už jsem zde definoval a teď se dostávám k pojmu, který je v rámci resocializace dnes čím dál důležitější: „*A co tedy resocializační pedagogika – je to disciplína teoretická a praktická, která se věnuje jedincům, u kterých se*

vyskytne defekt v socializačním procesu. Věnuje se tedy těm kategoriím osob, které vykazují z různých důvodů sociální nepřizpůsobení, sociální vykojení a antisociální chování“ (Mühlpachr in Mühlpachr 2011, s. 197). Jde o to resocializovat jedince pomocí pedagogických postupů tak, aby se znovu začlenil do společnosti a dodržoval normy dané společností. Důležitými pojmy jsou zde hodnoty a normy. Resocializační pedagogika se také snaží jakékoli patologické jevy co nejvíce eliminovat. Je to poměrně mladý obor. Patří do ní také *sociální profylaxe*. Jedná se o nauku o prevenci. Jednou z hlavních otázek resocializační pedagogiky je, proč dochází v chování lidí k odchylkám od společenských norem. Resocializační pedagogika je interdisciplinární obor. Můžeme zde vidět prvky sociální práce, andragogiky, penologie, sociální pedagogiky atd. Je zde snaha vidět celou životní dráhu jedince skrze analýzu minulosti a prognózu budoucnosti. Resocializační pedagogika se neomezuje jen na převýchovu. Je zde myšlenka tzv. *tvůřivé resocializace*, která se snaží vidět v každém člověku to dobré i přes dřívější negativní události. Je zde prvek jakéhosi optimismu. Pokud tedy dojde ve vývoji člověka k nějakému narušení, tak je nutné přijmout resocializační opatření. V praxi to znamená nejdříve si určit, co vlastně chceme, jak toho chceme dosáhnout a jakými prostředky. Resocializace se dnes odehrává spíše v institucionálních podmínkách. (Mühlpachr in Mühlpachr 2011, s. 197 – 201).

2.8 Některé metody resocializace

Jednou z metod resocializace je *přesvědčování*. Jde především o vytvoření pozitivního vztahu vychovatele a vychovávaného. Vychovatel musí počítat s překážkami na straně vychovávaného v podobě jeho postoje, že je například ve vězení za trest, že vychovatel představuje částečně instituci a také je zde hodnotový systém, mezery ve vzdělání a patologické sociální prostředí vychovávaného. Při zohlednění těchto problémů musí svoje působení vychovatel přizpůsobit intelektuálním schopnostem vychovávaného. Nejprve také argumentuje pomocí jednodušších věcí a až potom přechází ke složitějším. Vychovatel také musí znát zdroj argumentů a také je podepřít nějakou autoritou, kterou vychovávaný respektuje. Vychovávaný také nesmí cítit žádný nátlak a měl by mít dostatek času na

zvážení předkládaných argumentů. Dále existuje *metoda pozitivních příkladů*. Vychovatel by měl svými postoji jít pozitivním příkladem vychovávaným. Vychovatelé musí dlouhodobě také pracovat na získávání důvěry. Vychovávaní by měli být inspirováni vychovatelem k pozitivním normám. Pomáhají při tom například úkoly. Je možné pracovat i s pozitivními a negativními kulturními vzory a na jejich příkladech vysvětlovat kde dochází k porušování či naopak dodržování norem společnosti. Vychovatel může použít i *metody situační*. Jde o to výchovně působit skrze situace ať už náhodné, nebo připravené vychovatelem. Důležité je učení a podmiňování: „*Situační metody vyplývají z teoretických základů teorie učení se, mezi nimi přední místo zaujímá instrumentální podmiňování a sociální modelování*“ (Mühlpachr in Mühlpachr 2011, s. 205). Pracuje se zde tedy s pozitivním posilováním, nebo naopak i s negativním. Při těchto výchovných situacích musí vychovatel velmi pozorně vnímat všechny okolnosti situace. Další technikou je *psychodrama*. Při psychodramatu se skrze zdramatizované akce dá rozpoznat i to, co jednotlivec skrývá. Nebo v případě sociodramatu se dají vysledovat vztahy a problémy ve skupině když je vychovatel dostatečně pozorný. V psychodramatu vše řídí vychovatel-psychodramatik, který dohlíží na děj, sleduje autentičnost, aktivizuje vychovávané a sleduje jejich aktivitu i třeba nonverbální projevy. Z toho všeho potom může vyčíst mnohé, co vychovávaní neříkají navenek. Například po scénce vychovatel kromě toho, že si analyzuje sám pro sebe, tak také nahlas komentuje chování vychovávaných, aby si uvědomili skryté souvislosti. Psychodrama také velmi pomáhá se sebevýchovou nebo s řešením konfliktů. Může zde docházet k formování hodnot nebo k eliminaci destruktivního chování. Vychovatel například může scénku vytvořit tak, aby zachytila čas nebo situaci, kdy vychovávaný začal mít problémy se společenskými normami a pomocí vychovatele může zde rozpoznat souvislosti, které mu pomohou potom při návratu do společnosti. Jednou z technik je i *metoda tvořivé resocializace*. Tato metoda se na člověka dívá ze všech existenčních parametrů. Například z psychologického pohledu, spirituálního, sociologického atd. Snaží se člověka rozvíjet celkově. Není to tedy redukováno pouze na změnu chování ve smyslu zbavení se patologií a nasměrování se ke konformnímu chování. Jde zde o vytvoření úplně nové identity. Tvořivá resocializace v sobě obsahuje tyto metody:

„ - *metoda resocializačního divadla – divadlo každodenního života*

- *resocializační metoda prostřednictvím sportu*
- *dramatoterapie – prezentace díla již vytvořeného*
- *muzikoterapie, hudba, zpěv, vystoupení*
- *výtvarné aktivity, malba, kresby, modelování*
- *psychodrama a sociodrama“*
- (Mühlpachr in Mühlpachr 2011, s. 209).

Ke všem těmto metodám je potřeba odpovídající personální nebo materiální zázemí. S těmito metodami se pracuje v dlouhodobém horizontu, takže vyžadují trpělivost. A vychovávání s pomocí těchto metod mohou poznat a osvojit si nové hodnoty a zažít od vychovatelů ocenění za svoji snahu. (Mühlpachr in Mühlpachr 2011, s. 201 – 209).

2.9 Zaměstnávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody

Pracovní činnost odsouzených byla vždy důležitým prvkem v programech zacházení. V Současnosti chystá Vězeňská služba ČR inovace v této oblasti. Více se zapojí generální ředitelství, které bude více komunikovat s potenciálními zaměstnavateli. V historii vězeňství byla pracovní činnost vždy přítomná, ale spíše ve smyslu trestu. Odsouzení totiž vykonávali práci, která byla odpudivá nebo velmi náročná a ostatní tyto druhy práce nechtěli vykonávat. Například se jednalo o práci v kamenolomech nebo o čištění odpadních stok atd. Dá se říct, že v minulosti odsouzení měli více příležitostí k práci. I za minulého režimu. Ale po revoluci už se situace přeorientovala na nabídku a poptávku na trhu práce s tím, že soukromé firmy neposkytují tolik pracovních míst pro odsouzené, kolik by bylo třeba. Odsouzení pracují v první řadě pro peníze, díky kterým si mohou ve vězení nakoupit například tabák. Dále pracují kvůli finanční soběstačnosti. Jejich rodiny na tom často nejsou ekonomicky dobře a odsouzený je tak alespoň nemusí o nic žádat. Díky práci odsouzeným také rychleji utíká čas výkonu trestu, mají možnost sociálních kontaktů a také je to pro ně určité rozptýlení od vězeňského stereotypu. Je zde také možnost vykonávat práce, které jsou nutné pro chod věznice. Například údržba, pomoc v kuchyni či prádelně. Další možností zaměstnání pro odsouzené je u

podnikatelského subjektu, který uzavře smlouvu s věznicí. Samozřejmostí je, že i odsouzený dá písemný souhlas s budoucí pracovní činností. Samotná práce je spíše jednodušší manuální činnost. Podnikatelské subjekty mají zájem většinou o to, aby odsouzený vykonával práci u nich ve firmě. Zde je ale problém, že ne každý odsouzený splňuje podmínky pro to, aby se mohl volně pohybovat mimo věznici. Další možností pro odsouzené je působit ve střediscích hospodářské činnosti, která jsou umístěna přímo ve věznicích. V některých se vyrábí například nábytek. (Blanda, R. VS ČR chystá ofenzívu v zaměstnávání vězňů. České vězeňství, 2015, roč. 23, č. 4, s. 7 – 8)

2.10 Zaměstnání po propuštění z výkonu trestu jako nástroj resocializace

Zaměstnání je mocný nástroj resocializace jak ve vězení, tak i po propuštění. Když se bývalý odsouzený snaží najít práci, tak často jeho snaha naráží na překážku v podobě zaměstnavatele, který požaduje čistý trestní rejstřík. Tento požadavek je uváděn často i u profesí, u kterých se nepožaduje téměř žádná kvalifikace. Tento problém se u nás týká stovek tisíc lidí. Sociální pracovník pomáhá klientovi se vstupem na trh práce, motivuje ho (například k různým rekvalifikačním), pomáhá mu rozvíjet potřebné dovednosti apod. Sociální pracovník se snaží mírnit předsudky vůči odsouzeným a propaguje úspěšné případy resocializace klientů s kriminální minulostí, kteří se uchytili v zaměstnání. Sociální pracovník může pomoci zaměstnavateli s výběrem vhodných kandidátů především na základě odbornosti a pokusit se v něm odbourat předsudky. Uplatnění klientů s kriminální minulostí mohou napomoci i systémové změny jako například různé daňové úlevy pro zaměstnavatele, kteří zaměstnají tyto klienty. V zahraničí jsou již pozitivní zkušenosti se zaměstnáváním odsouzených. Zaměstnání jako významný resocializační faktor může výrazně snížit riziko recidivy. Zaměstnat osobu s kriminální minulostí pomáhá celkově se snížením nákladů státu například v podobě různých dávek. Klient také odvádí daně a může splácet svoje případné dluhy. (Ouředníčková, L. Zaměstnání jako významný faktor úspěšné resocializace. Sociální práce, 2012, roč. 12, č. 2, s. 7 – 8)

Na tomto místě je vhodné se zmínit o organizaci Rubikon centrum. Tato organizace se specializuje právě na pracovní poradenství těm, kdo mají trestní minulost. Právě nezaměstnanost nebo finanční problémy mohou způsobit, že se člověk opět vrátí k trestné činnosti. Rubikon spolupracuje se zaměstnavateli a hledá stále další. V této organizaci také zaměstnávají osoby s trestní minulostí. Rubikon se snaží komunikovat s potenciálními zaměstnavateli, kteří nevyžadují čistý trestní rejstřík. Organizace má třífázový poradenský program, ve kterém nejdříve klientovi pomůže s výběrem profesního zaměření, životopisem a také poradí s možnostmi na trhu práce. Dále organizace zprostředkuje adekvátní zaměstnání k možnostem klienta a v poslední fázi může spolupráce pokračovat i když už klient má zaměstnání. Toto pracovní poradenství se uskutečňuje většinou individuální formou. Ale je zde také možnost účastnit se skupinových aktivit. Velmi přínosným prvkem organizace jsou *pohovory nanečisto*. Tyto pohovory mohou při reálném pohovoru být užitečné v překonávání bariér spojených s trestnou minulostí. Dále je zde díky Evropskému sociálnímu fondu možnost dočasných dotovaných pracovních míst ve spolupráci s Rubikonem. Tyto pracovní místa jsou jak v této organizaci, tak i u jiných zaměstnavatelů. Rubikon také aktivně spolupracuje s věznicemi v podobě pořádání různých kurzů pro odsouzené. Například je zde motivační kurz nebo dluhové poradenství. (Makovcová, K. Pracovní integrace po propuštění z výkonu trestu. České vězeňství, 2014, roč. 22, č. 1, s. 15 – 16)

2.11 Problémy resocializace mladistvých ve vězení

U mladistvých delikventů můžeme pozorovat problémy ve více oblastech. Vlivem mládí tito pachatelé mají mnoho přebytečné energie, vzdorují autoritám, jejich častými problémy jsou nevypočitatelnost, agresivita, problémy se závislostmi a také citová labilita. Dalším problémem je i riziko rozvoje poruch osobnosti vlivem různých stresových situací. Zde se hlavně jedná o pobyt vězení a s ním spojené všechny negativní jevy jako zpřetrhání sociálních vazeb atd. Nejhorší je zde ale nevyzrálost odsouzených, kteří mohou přijmout za své delikventní normy, které je předurčují k tomu, aby se z nich stali později recidivisté. U mladistvých odsouzených je i patrný trend, že jejich násilné trestné činy jsou více bezohledné a brutálnější, než

kdyby se jich dopustili starší pachatelé. Kořen těchto problémů je možná u rodičů těchto mladistvých delikventů. Jedna teorie říká, že rodiče zakládali rodiny relativně mladí a možná si neuměli se svojí rodičovskou rolí dostatečně dobře poradit a neměli vždy zcela adekvátní reakce. Například tam mohla být apatie nebo i agrese. Druhá teorie hovoří o příliš velkých nárocích rodičů na dítě. Děti tento tlak dost dobře neustály, a potom to vedlo ke vzniku problémů s chováním. Mladiství jsou také snadněji ovlivnitelní než dospělí. Jejich jednání může postrádat racionální základ a jednají spíše impulzivně. Z důvodu časové omezenosti zaměstnanců věznice pro práci s odsouzenými zde na ně místo například vychovatelů působí ostatní odsouzení. Například vychovatel ve věznici by měl být k mladistvému velmi vnímavý a měl by se snažit o vytvoření důvěrného vztahu, čímž by mohl pomoci formovat kladné stránky jeho osobnosti. Je celkově problém s dostatkem kvalifikovaných odborníků na vzdělávání v této oblasti. Potom je zde problém s nedostatkem peněz. Mladiství odsouzení také mnohdy nemají pracovní návyky a nesou si z rodin negativní příklady rodičů, kteří možná žili jenom ze sociálních dávek. Toto vše jsou závažné problémy, které zaměstnanci věznic mohou demotivovat a dokonce i přivodit syndrom vyhoření. (Igariová in Vališová 2012, s. 314 – 316)

2.12 Konformita, deviace a sankce

S resocializací souvisí také tyto tři pojmy, protože resocializaci předchází v případě odsouzených osob nedodržování pravidel společnosti. Každá společnost má nějaká pravidla chování. Pokud se pravidla nedodržují, tak nastává zmatek. Společnost má tedy očekávání, že se její členové budou řídit nějakými pravidly, že budou *konformní*. Pokud někdo porušuje pravidla společnosti, tak dochází k deviantnímu chování: „*Za deviantní můžeme označovat způsoby chování, které nejsou konformní vůči normám či hodnotám zastávaným většinou členů určité skupiny nebo společnosti*“ (Mucha 2004, s. 155). V rámci různých kultur může potom docházet k odlišnému vnímání konformity a deviace. V rámci sociologie se například zkoumá dodržování či porušování společenských pravidel a dochází se k tomu, že pomyslná hranice není tak zřetelná. Dokonce i ti největší zločinci dodržují

alespoň nějaká pravidla a na druhou stranu normální člověk stoprocentně nedodrží všechny pravidla. Na dodržování společenských norem má největší zásluhu právě socializace.

Jakákoli společenská norma souvisí se sankcí za její nedodržování. Je to ochrana před deviantním chováním. Sankce existují i pozitivní. Je to odměna za konformitu. Většinou jsou ale v povědomí lidí ty negativní sankce. Také existují formální a neformální negativní sankce. Neformální ve smyslu negativního spontánního nesouhlasu lidí na nekonformní jednání. Formální sankce potom přímo souvisí s činností policie, vězení či soudů. Takovým příkladem formálních sankcí je například trest odnětí svobody. Neformálními pozitivními sankcemi je například ocenění lidí. Negativní neformální sankcí je například kritika. Neformální sankce mohou mít někdy i větší vliv než formální: „*Snaha získat uznání rodiny, přátel a kolegů nebo vyhnout se zesměšnění, hanbě či odmítavému postoji okolí často ovlivňuje chování lidí více než formální odměny či tresty*“ (Mucha 2004, s. 157). Sankce se nejčastěji pojí s trestným činem. V moderní době se trestá nejčastěji uvězněním a tedy i více humánně. V minulosti byly tresty vykonávány i veřejně a přistupovalo se k mučení. Postupem doby se začaly zohledňovat například duševní choroby. (Mucha 2004, s. 155 – 159).

2.13 Občanské sdružení Za branou

Těsně po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody čeká člověka mnoho problémů spojených s opětovným fungováním ve společnosti. A právě s těmito problémy mu může pomoci občanské sdružení Za branou. Občanské sdružení klade velký důraz na pomoc hlavně v oblasti zaměstnání a bydlení. Stranou nezůstává ani péče o duchovní rozměr propuštěných osob. Za zmínku stojí, že kontakt a spolupráce mezi jednotlivcem a tímto občanským sdružením se začíná odehrávat ještě ve výkonu trestu odnětí svobody. Občanské sdružení také podporuje kontakt mezi odsouzeným a jeho rodinou či partnery tím, že přímo organizuje setkávání těchto rodin a partnerů, kteří mají svoje blízké ve vězení. (Barochová, E. Za branou: Co čeká člověka, který po odpykání trestu právě opouští vězení? Sociální práce, 2012, roč. 12, č. 2, s. 23 – 35)

3. Duchovní ve věznicích

3.1 Začátek činnosti duchovních ve věznicích

Po roce 1989 se zde otevřely úplně nové možnosti v oblasti nápravy vězňů. České vězeňství začalo více praktikovat Evropská vězeňská pravidla, což mimo jiné přineslo i uspokojování duchovních potřeb odsouzených. V praxi to znamená, že odsouzení se mohou účastnit náboženských akcí, mít k dispozici náboženskou literaturu a také mají nárok mít duchovního přímo ve věznicích. Svoji kladnou roli zde sehrála také návštěva tehdejšího papeže Jana Pavla II. V roce 1990. Jan Pavel II. podporoval existenci kněžích v ozbrojených složkách. Vězeňská duchovenská služba začala vznikat již v roce 1990: „*Největší zásluhy na tom měly římskokatolická církev, Ekumenická rada církví i jednotlivé denominace za posvěcení federálního ministerstva vnitra*“ (Jůzl 2011, s. 105). Potom začali duchovní jednotlivých církví navštěvovat věznice. Zpočátku provázel tyto aktivity chaos. Duchovní neměli potřebné školení a naráželi na neznalost vězeňského prostředí. Systematické školení přišlo na řadu až ke konci 90. let. Důležitým byl rok 1994, kdy se tehdejší generální ředitel Vězeňské služby dohodl s církvemi o působení duchovních ve věznicích, což podtrhl ještě Nařízením generálního ředitele. Brzy po těchto událostech vzniká Vězeňská duchovenská péče. Je to spolek (Podle dřívější právní úpravy se jednalo o občanské sdružení. Za účinnosti nového občanského zákoníku se jedná o spolek), jehož členy jsou křesťané různých denominací, a to jak duchovní, tak i laici. Členové tohoto spolku docházejí do věznic vykonávat pastorační činnost. Někteří to dělají dobrovolně a někteří to mají jako zaměstnání. V roce 2001 se duchovní působící ve věznicích stali díky nařízení tehdejší generální ředitelky přímo součástí struktury zaměstnanců věznic. Vedení Vězeňské služby ČR se potom ještě v roce 2008 skrze Nařízení generálního ředitele dohodlo s Českou biskupskou konferencí a s Ekumenickou radou církví na duchovní službě. Vždy šlo o společné působení vězeňské služby a církví: „*Uvedeným nařízením se sleduje soulad spolupráce mezi vězeňskou službou a církvemi při duchovním a výchovném působení na obviněné, odsouzené a chovance ve výkonu zabezpečovací detence*“ (Jůzl 2011, s. 109). Je zde konkrétně uvedeno kdo a za jakých podmínek může duchovní činnost ve věznicích vykonávat. V zásadě konkrétního jedince musí jmenovat jeho vlastní církev a věznice kde hodlá působit

s dotyčným musí souhlasit. Existuje pozice kaplana a hlavního kaplana. Protože v rámci působení duchovních ve věznicích je zainteresováno více subjektů, tak se vytvořila rada složená z jejích zástupců: „*Aby efektivnost zpracování základních mezicírkevních a koncepčních otázek duchovní činnosti ve věznicích byla co nejvyšší, je zřízena Rada pro duchovní službu ve věznicích a ústavech*“ (Jůzl 2011, s. 109). Tato rada se schází obvykle jednou za rok k řešení různých koncepčních otázek, ale může se scházet i častěji. (Jůzl 2011, s. 105 – 109)

3.2 Funkce kaplana a hlavního kaplana

Stěžejní postavou v pastoraaci ve věznicích je tedy kaplan. Kromě vězňů se může duchovně věnovat i zaměstnancům. Když zaměstnanci věznice vytvářejí individuální programy zacházení tak kaplan je u toho. Úkolem kaplana je realizace bohoslužeb, duchovních akcí, pořádá kroužky čtení bible, je k dispozici pro pastorační rozhovory a může také obstarávat náboženskou literaturu. Kaplan také komunikuje s charitami nebo církevními organizacemi za účelem pomoci vězňům. Kaplan také radí řediteli věznice ve věci církvi a náboženských společností. Celkově kaplan spolupracuje s vedením dané věznice a má přístup k osobním dokumentům jednotlivých odsouzených. Důležitý je zde i resocializační prvek kaplanovy činnosti: „*K důležitým úkolům kaplana patří jeho účast na vytváření podmínek pro začlenění vězňů zpět do občanského života*“ (Jůzl 2011, s. 109). Dále je zde pozice hlavního kaplana. Hlavní kaplan je vedoucí všech kaplanů ve vězeňské službě. Vydává metodické i pastorační pokyny a zabývá se také například i pracovní dobou kaplanů. Dohlíží na vzdělávání kaplanů, pořádá různé semináře, dbá na spolupráci Vězeňské duchovenské péče a vězeňské služby. Hlavní kaplan má také svého zástupce a asistenta. Vydává také metodické listy, ve kterých se vyjadřuje například k náboženským předmětům, které si odsouzení přinesou do věznice. Jedním z metodických listů také konkretizuje působení kaplanů ve věznicích. Píše zde například o tom že duchovní službu může vykonávat oprávněná registrovaná církev, oprávněný duchovní apod. (Jůzl 2011, s. 110 – 112)

3.3 Činnost pastoračního pracovníka s odsouzenými osobami

Pastorační pracovník se ve věznici potká s lidmi, kteří byli trestáni poprvé i s recidivisty. Jsou tu mladí pachatelé i starší. Z hlediska pohlaví jsou to muži i ženy. Potom jsou zde různé národnosti, příslušníci různých náboženství i politických směrů. Nesmíme zapomínat, že ve vězení se mohou ocitnout členové všech společenských vrstev. Tato rozdílnost vyžaduje potom od pastoračního pracovníka zcela individuální přístup ke každému odsouzenému už kvůli těmto rozdílným kategoriím. Když se člověk dostane do vězení, tak se radikálně změní jeho sociální role. Je v zařízení, kde musí respektovat jeho režim a již si nemůže o všem rozhodovat sám. Také si nese negativní důsledky trestného činu, který spáchal. Zcela zásadní je, jak se odsouzený staví k onomu trestnému činu. Buď přijme důsledky svého jednání a připustí si, že opravdu jen on sám je za svoje činy zodpovědný, anebo vinu popírá a svaluje ji na všechno možné. Pastorační pracovník pomáhá právě zde: *„Právě zde začíná jeden ze základních úkolů pro vězeňské pastorační pracovníky: **pomoci vězni poznat, přijmout a kajičně vyznat svůj minulý hřích, potrestaný rozsudkem**“* (Jaluška in Martinek 2008, s. 132). Pastorační pracovník také pomáhá odsouzenému nalézt cestu jak alespoň nějakým způsobem pomoc obětem jeho trestných činů. Mnoho odsouzených se také po namáhavé cestě dopracuje k upřímné lítosti, uvědomí si, co provedli a chtějí se již po zbytek života řídit pravidly společnosti. Velmi důležitou skutečností v životě křesťana je potom naděje: *„Dalším, neméně závažným a nezastupitelným úkolem pastoračního pracovníka je **snaha dovést prozřevšího člověka k naději, dané každému upřímnému kajičníku*** (Jaluška in Martinek 2008, s. 132). Pastorační pracovník využívá k tomuto pastorační nebo kulturní aktivity. Doporučuje se také nevyvolávat nějaké rozpory kvůli věroučným rozdílům mezi různými církvemi. Pastorační pracovník zde může narazit na problém se zatvrzelým odmítání viny u pachatelů těch nejtěžších zločinů. Jedná se většinou o vrahy. Tito lidé se možná nevědomky chrání před strašlivou skutečností svého činu. Pokud si ale vinu v plném rozsahu připustí, tak v některých případech vlivem výčitek svědomí spáchají sebevraždu. Je zde úkolem pastoračního pracovníka pomoci ukázat způsob jak si připustit skutečnost spáchání tak závažného trestného činu a být pravdivý. Pastorační pracovníci se ve

vězení setkávají také s pojmem tzv. *osudové nevyhnutelnosti*. Je to u některých odsouzených snaha svalovat svoje spáchání trestného činu na osud. Pastorační pracovník by měl pomoci odsouzenému pochopit v křesťanském pojetí svobodu volby, která vylučuje předurčení. Pokud již došlo v minulosti k nějaké tragické události, kterou již nemůžeme změnit, tak by mohl využít *logoterapii* V.E. Frankla ve smyslu změny postoje k těžké situaci a nalezení smyslu situace nebo života. Odsouzený si díky logoterapii může sám nalézt nové hodnoty a smysl svého bytí. Pastorační pracovník jen pomáhá s ukazováním možné cesty. Ideální by bylo, kdyby nově nabyté životní směřování již nebylo v rozporu se zákonem a respektovalo normy společnosti. Někdy je to také celoživotní úkol. Pastorační pracovník se musí ve svém působení s odsouzenými připravit na to, že někteří odsouzení přicházejí z rodin nebo prostředí kde trestná činnost je považována za normu. Dotyčný odsouzený je v průběhu výkonu trestu s tímto prostředím v kontaktu skrze návštěvy nebo dopisy a po propuštění se tam zase vrací. Toto specifické prostředí se na pobyt ve vězení nedívá jako na něco stigmatizujícího. Odsouzený je tedy bez problému přijat zase zpátky do prostředí, které ho může opět dostat do vězení. Pastorační pracovník ví, že zde mu nepomůže nějaké direktivní chování. Odsouzený totiž prodělal socializaci v tomto prostředí a přijal kriminální chování jako normu. Zde je třeba uvažovat nad motivací odsouzeného přijmout zcela nové normy a možná zvážit opuštění rizikového prostředí i když se jedná třeba o rodinu. Jednou z mála možností pastoračního pracovníka je se stýkat s rodinnými příslušníky odsouzeného, se kterým se on zná. Ale jakákoli změna hodnot je velmi náročná a individuální. Pastorační pracovník by také měl být autentický. Odsouzení mají mnohdy dobrý vhled do druhých a poznají, pokud personál věznice není autentický a snaží se toho potom využít různými způsoby. (Jaluška in Martinek 2008, s. 131 – 139)

3.4 Spojení pastorální teologie a sociální práce

Sociální práce se zde skrze resocializaci a kaplany ve věznicích protíná s pastorační péčí. Nejdříve si objasníme pojem *pastorace*: „*Pojmem pastorace se obecně označuje soubor činností, v nichž církev navenek i dovnitř realizuje svoje poslání. Etymologicky vzniklo slovo pastorace odvozením od lat. pastor (pastýř)*“

(Křišťan in Martinek 2008, s. 20). Samotná postava pastýře se vyskytuje již ve starověku a jednalo se o náročné povolání člověka, který byl zodpovědný za stáda dobytka, která vodil za nepříznivých podmínek a staral se o ně. Slovem pastýř se označovali i někteří vládcové. Z biblického prostředí potom známe přirovnání Ježíše Krista, který se označuje za pastýře lidí. Slovo pastýř se potom začalo používat u toho, kdo se staral o křesťanské společenství.

Ono propojení pastorální teologie a sociální práce má několik bodů. Prvním z nich je, že pastorální teologie může být *zdrojem nebo motivem* pro sociální práci. Sama pastorální teologie zajímající se o utrpení člověka může motivovat člověka, aby začal působit v oblasti sociální práce a pomáhal tak druhým. Opravdové křesťanství v sobě totiž obsahuje zájem o druhé. A skrze sociální práci jakožto prostředek se tedy dá dosáhnout pastoračních cílů. V některých případech může také docházet k opaku, kdy je pastorální teologie prostředek sociální práce: „*Vidíme, že sociální práce počítá s tím, že k dosažení vlastních cílů může v určitých případech, kdy je to pro klienta vhodné, použít sociálních služeb pastoračních pracovníků, farářů, duchovních*“ (Křišťan in Martinek 2008, s. 22). Tyto dva obory mohou tedy postupovat společně a zároveň se doplňovat nebo prolínat. (Křišťan in Martinek 2008, s. 20 – 23)

3.5 Spolupráce duchovního a sociálního pracovníka ve věznici

Sociální pracovník i duchovní si přejí resocializaci odsouzeného. Jejich působení ve věznici se může překrývat i doplňovat. Sociální pracovník pomáhá odsouzenému, aby v budoucnu dokázal fungovat v rodinné, pracovní a společenské oblasti. Duchovní je tu od toho, aby odsouzenému pomohl zpracovat problematiku viny, pomáhá také, aby odsouzený našel nový hodnotový systém, aby se díval na sebe i ostatní pravdivě a také ho provází v duchovní oblasti. Dají se zde nalézt některé podobné rysy obou profesí. Spočívají v komunikaci s odsouzenými, dále pak ve snaze jim empaticky naslouchat a celkově pochopit situaci, ve které se dotyčná osoba nachází. Někdy se také může stát, že odsouzený přesně neví rozsah kompetencí jednotlivých odborníků. V takovém případě ho může jeden odborník správně nasměrovat s jeho dotazem na kompetentního člověka. Sociální pracovník a

kaplan spolu spolupracují v případech jako tvorba programů zacházení pro odsouzené. Jsou v kontaktu s rodinami odsouzených, s institucemi mimo vězení, s církvemi, charitami apod. Právě kontakty sociálního pracovníka a duchovního na různé charity a církve mimo vězení mohou později odsouzenému velmi pomoci po propuštění se začleněním do společnosti. (Martinek, M. Role sociálního pracovníka a duchovního ve věznicích. Sociální práce, 2012, roč. 12, č. 2, s. 29 – 31)

3.6 Pastorační rozhovor

Je to nejčastější prostředek pastorační péče. Pastorační rozhovor nedělá pastoračním míra religiozity. Je to spíše rozhovor, který reaguje na aktuální situaci a potřeby odsouzeného. Tímto rozhovorem sdělujeme, že jsme tu pro toho druhého člověka: *„Prvním a zásadním cílem pastoračního rozhovoru není ani vyřešení problému, ani poučení klienta, ale snaha dát člověku najevo, že od této chvíle nezůstává se svým problémem osamocen, protože v pastorujícím našel spojence, případně průvodce“* (Opatrný 2014, s. 50). Existuje zde pomoc na lidské úrovni v podobě duchovního. Tento duchovní by měl odsouzeného vést k tomu, aby jako svého hlavního spojence a pomocníka hledal Boha. V pastoračním rozhovoru se vyskytuje i psychologický nebo psychoterapeutický prvek. Duchovní by ale rozhovoru neměl dávat psychoterapeutický směr. Je to z důvodu, že sám nemusí mít ohledně psychoterapie náležité vzdělání a také se nesmí zapomínat, že primární je zde víra. A pokud si duchovní stanoví nějaké cíle, tak nemá být primární jejich naplnění, ale pomoc odsouzenému ve věcech nebo situaci, které on sám považuje za zásadní. Duchovní by se měl vyvarovat přehnaného moralizování nebo indoktrinace. Nesmíme zapomínat na postavení duchovního, který je poskytovatelem pomoci a neměl by toho jakkoli zneužívat (například agitací pro svoji církev). Je třeba najít zde zlatou střední cestu. Pastorační rozhovor tedy nemůže být zcela nenáboženský. Má se přizpůsobit úrovni víry, jakou má aktuálně klient. Prvek víry v rozhovoru má být zdrojem naděje a nabídkou k obrácení. Nikdy nikoho nenutíme. Klient svoji situaci může přijmout skrze víru a i v této náročné situaci může hledat Boha. Pastorační rozhovor může probíhat i ve skupině, pokud si to klienti přejí. Jsou témata, která se

lépe probírají ve skupině. Tato skupina může potom vytvořit křesťanské společenství, kde jeho členové najdou zakotvení. (Opatrný 2014, s. 50 – 54)

3.7 Duchovní z náboženského pohledu

V životě duchovního by měla být vidět živá a opravdová víra. Měl by se vyvarovat pouhé teorie. Tato živá víra by se měla projevovat přijímáním odsouzeného podobně jako to udělal Ježíš s lotrem, když byl na kříži. Duchovní by také měl vést dialog jak s odsouzenými, tak i se zaměstnanci věznice. Určitě by se měl vyvarovat monologu. Důležité je zde naslouchání. Další hodnotou jsou lidská práva a usilování o humanizaci ve vězeňském prostředí. Vězeňský kaplan by si měl všimnout, jestli jsou porušována ve vězení lidská práva a poškozených se vždy zastat. Dalším prvkem je neustálá prosba duchovního o dary Ducha Svatého bez nichž jeho služba neponese požadované plody. Svě místo v duchovenské službě má i pokora a sebereflexe. Nemělo by docházet k situacím kdy duchovní jen něco nařizuje ostatním bez schopnosti zamyslet se nad svým chováním. (Lízna in Mitáš 2007, s. 75)

3.8 Duchovní a média

Jakákoli činnost ve vězení se může zdát pro lidi zvenku a hlavně média zajímavá, a duchovní se tak může setkat s žádostí o rozhovor nebo reportáž. S médii je ale třeba jednat velmi opatrně. Pokud už se duchovní rozhodne udělat s médii rozhovor, tak by měl velmi přesně formulovat svoje odpovědi. Může se totiž snadno stát, že dojde k nějakému nepřesnému vyjádření, což může způsobit nemalé škody nebo až ztrátu důvěry Vězeňské služby k duchovnímu. V minulosti se stalo několik případů nepřesného vyjádření zaměstnanců věznic a potom se zavedlo pravidlo, že vyjádření médiím musí projít přes schválení mluvčího věznice. V případě připomínek mluvčího věznice se dá o dotyčném vyjádření jednat ještě s vedením věznice. Pokud se stane, že vedení věznice má ke skutečnostem v případném rozhovoru médiím jiný pohled než duchovní, tak je sice možná diskuze, ale na druhou stranu duchovní by měl respektovat autoritu v hierarchii Vězeňské služby. (Lízna in Mitáš 2007, s. 82)

3.9 Na pozici duchovního může sloužit muž i žena

Jako duchovní ve věznicích slouží muži i ženy. Může tedy nastat případ, kdy muž dělá duchovního v ženské věznici a žena je duchovní v mužské věznici. Existuje mínění, že vězeňský kaplan by měl vykonávat svou službu jen s osobami stejného pohlaví. Je také názor, že na tom nezáleží. Ve vězeňství jsou odsouzení odděleni podle pohlaví a logicky zde chybí sociální kontakt s druhým pohlavím. Odsouzení se se členy opačného pohlaví setkají pouze v podobě zaměstnanců věznice. Tyto skutečnosti by duchovní měli mít na paměti. Duchovní může ale zároveň představovat pozitivní změnu v tomto jednopohlavním stereotypu. Jsou zde ale rizika ve snahách odsouzených získat pro sebe různé výhody. Například na ženu v duchovní funkci budou mužští odsouzení zkoušet zapůsobit přes city a vyvolat u ní lítost. Pokud duchovní podlehne jejich manipulaci, tak může dojít i k porušení zákona. To samé se může stát i u muže ve funkci kaplana v ženské věznici. Dotyčné ženy se mohou snažit o překročení pomyslné hranice v citové oblasti a jakkoli s duchovním manipulovat. Například vyvolat v něm pocit jakéhosi ochránitele bezbranné ženy. Tyto všechny okolnosti by tedy duchovní před započítím své služby měli zvážit. (Kocanda in Mitáš 2007, s. 89 – 90)

3.10 Marián Kuffa jako příklad duchovního který vykonává resocializační aktivity

Katolický kněz Marián Kuffa působí v obci Žakovce na Slovensku, kde vede komunitu Institut Krista Velekněze. Kuffovi se v mládí při horolezeckých aktivitách přihodil úraz, po kterém se rozhodl pomáhat lidem na okraji společnosti. Vystudoval na kněze a po vysvěcení požádal biskupa o faru právě v Žakovciach. Faru postupně opravil spolu s lidmi, kteří přišli do jeho komunity. Jsou to bezdomovci, lidé propuštění z výkonu trestu, prostitutky a také ti, kteří měli problémy se závislostmi. Kuffa má ke všem lidem, kteří žijí v komunitě otcovský vztah. Společně se zde všichni modlí i pracují. Existuje zde tedy jakási terapie pomocí práce a křesťanské víry, která proměňuje životy přítomných. Důležité je také, že se prací účastní i Kuffa jakožto kněz. Má určité charisma a působí tak na členy komunity, kteří ho respektují jako autoritu. V prostorách komunity se nachází i malá pekárna a také se tu starají o

domácí zvířata, takže je zde určitá soběstačnost, co se stravy týče. Jedním z cílů zde je, aby příchozí našli nový smysl života a také naději. Do budoucna se plánuje ještě více aktivit komunity. Myslím, že toto je ideální příklad kněze, který dokáže pomoci lidem s návratem do společnosti. (Martišová, M. V Žakovciach nachádzajú zmysel života bývalí bezdomovci. Sociální práce, 2006, roč. 6, č. 4, s. 7 – 11)

4. Výzkumná část

4.1 Cíl výzkumu

V teoretické části jsem se snažil popsat oblasti vězeňství, resocializace a také pozici duchovních ve věznici a jejich činnost. Teď navazuji výzkumnou částí.

V rozhovoru s katolickými duchovními chci zjistit, do jaké míry přispívá působení katolických duchovních ve věznici k resocializaci odsouzených. Primárně plní duchovní ve věznici úkoly související s pastoračí. Na druhou stranu je duchovní součástí týmu, který sestavuje programy zacházení s odsouzenými a také i při jiných příležitostech spolupracuje s ostatními zaměstnanci věznice. Tedy celému týmu jde společně o resocializaci. Důležité je zde prolínání teologie a sociální práce a také těsná spolupráce sociálního pracovníka a duchovního. Z těchto důvodů jsem si položil hlavní výzkumnou otázku: **Do jaké míry přispívá působení katolických duchovních ve věznici k resocializaci odsouzených ?**

4.2 Metodologie

Výzkum jsem se rozhodl postavit na subjektivním vnímání samotných duchovních a jejich roli v procesu resocializace odsouzených.

Pro účely výzkumu jsem zvolil metodu polostrukturovaného rozhovoru (interview). Stanovím si závazné okruhy otázek, které budou tvořit jádro interview: „U polostrukturovaného interview tedy máme definované tzv. **jádro interview**, tj. minimum témat a otázek, které má tazatel za povinnost probrat. Máme tak určitý stupeň jistoty, že všechna tato témata probrána skutečně budou“ (Miovský 2006, s. 160). Tyto otázky budou závazné a nemusí být pokládány přesně v nějakém pořadí. Tazateli je možné pokládat ještě doplňující otázky. Smyslem je doptávat se na vysvětlení jeho odpovědí až se dostaneme k jádru problému a plně pochopíme myšlenky respondenta. (Miovský 2006, s. 159 – 162)

Pro rozhovory jsem určil tyto otázky:

- 1) Jak velký prostor pro resocializaci je z Vašeho pohledu ve Vaší činnosti duchovního ve věznici ?
- 2) Jak moc od Vás odsouzení očekávají snahu o resocializaci ?

- 3) Vnímáte souvislost s výší trestu a dobou uplynutí trestu a zájmem odsouzených o resocializaci ?
- 4) Dokážete posoudit, zda je souvislost mezi stupněm střežení a zájmem odsouzených o resocializaci ?
- 5) Vnímáte Vaši snahu o resocializaci odsouzených jako součást vaší duchovní služby ve věznici ?
- 6) Vnímají odsouzení resocializaci jako součást svých duchovních aktivit ?
- 7) Jak moc směrodatným faktorem je rodinný stav odsouzeného ? Například že má děti ?
- 8) Máte zkušenost, že se Vaše pozice kaplana buď záměrně, nebo nevědomě překrývala například s vychovatelem, sociálním pracovníkem nebo psychologem ? A do jaké míry ?
- 9) Mělo někdy vedení věznice nebo jiní zaměstnanci věznice požadavek, abyste působil resocializačně na odsouzené ?
- 10) Zabýváte se z vlastní iniciativy studiem sociálních věd, resocializací nebo patologiemi ?
- 11) Vnímáte u sebe pocit zodpovědnosti za znovunavrácení se odsouzených do života ve společnosti po propuštění ?
- 12) Jakou roli při resocializaci přisuzujete procesu zpracovávání viny u odsouzeného ?
- 13) V čem vidíte překážky vašeho případného resocializačního působení ?
- 14) Jak velký přínos pro resocializaci odsouzených vidíte ve Vašem kontaktu s institucemi mimo věznici ? (Například církve, charity, spolky atd.)
- 15) Jaká byla Vaše motivace k tomu abyste se stal duchovním ve věznici ?

4.3 Výzkumný soubor

Respondenty jsem vybíral metodou **prostého záměrného výběru**: „*Spočívá v tom, že bez uplatnění dalších specifických metod či strategií vybíráme mezi potenciálními účastníky výzkumu (tj. účastníky splňujícími určité kritérium nebo soubor kritérií) toho, který je pro účast ve výzkumu vhodný a současně s ní také souhlasí*“ (Miovský 2006, s. 136).

Kritéria respondentů (kromě toho že vyjádří souhlas se svou účastí na výzkumu) jsem si zvolil tyto:

- a) Duchovní musí pracovní pozici vězeňského kaplana vykonávat minimálně tři roky
- b) Duchovní musí být buď kněz, nebo jáhen římskokatolické církve
- c) Duchovní musí mít alespoň částečný pracovní úvazek ve věznici

Kaplan s alespoň částečným pracovním úvazkem jakožto zaměstnanec věznice má oproti dobrovolníkovi mnohé výhody ve své činnosti. Ať už jsou to věci technického rázu, kdy má k dispozici klíče, přístupy všude po věznici, spolupráce s ostatními zaměstnanci věznice a také má oporu ve vnitřních pravidlech věznice i v zákonech.

4.4 Fixace a následná transkripce kvalitativních dat

Rozhovory jsem se rozhodl zaznamenat pomocí audiozáznamu. Data jsou tímto fixována: „*O kvalitativních datech, která jsou vázaná na určitou matici (např. magnetofonový pásek, fotografie, papír atd.), říkáme, že je máme fixována*“ (Miovský 2006, s. 197). Při realizaci audiozáznamu si mohu ještě psát ručně poznámky, které vnímám ohledně rozhovoru. V případě audiozáznamu je také přínosné zachycení specifik hlasu, délky pomlky a další prvky. Je zde velká autentičnost. Při samotné realizaci audiozáznamu je dobré si počínat tak, aby záznamové zařízení bez chyby plnilo svoji funkci, ale zase aby nepřekáželo ani tazateli ani tázanému. (Miovský 2006, s. 197 – 198)

Následně provedu transkripci: „*Transkripce se nazývá proces převodu mluveného projevu z interview nebo ze skupinové diskuse do písemné podoby*“ (Hendl 2008, s. 208). V případě tohoto výzkumu jsem se rozhodl pro transkripci doslovnou. (Hendl 2008, s. 208)

4.5 Analýza kvalitativních dat

Získaná data pomocí audiozáznamu přepíši a následně je podrobím kódování: *Kódování: přiřazování klíčových slov či symbolů k částem textu tak, aby byla umožněna snadnější a rychlejší práce s těmito částmi a bylo možné prostřednictvím kódů kdykoli snadno pracovat s většími významovými celky*“ (Miovský 2006, s. 219 – 220). Postup u kvalitativní analýzy by měl pokračovat archivováním těchto kódů, hledáním souvislostí mezi kódy a jejich propojováním, z čehož jsou následně vyvozeny závěry a dochází k vybudování teorie. Zjištěná fakta se mohou znázornit také graficky. Jako dílčí analýzu kvalitativních dat jsem si zvolil metodu vytváření trsů: *„Metoda vytváření trsů slouží obvykle k tomu, abychom seskupili a konceptualizovali určité výroky do skupin, např. dle rozlišení určitých jevů, místa, případů atd. Tyto skupiny (trsy) by měly vznikat na základě vzájemného překryvu (podobnosti) mezi identifikovanými jednotkami*“ (Miovský 2006, s. 221). Jde tedy o podobnost mezi daty, vzájemný překryv nebo o nějaké společné prvky. Z těchto podobností potom budu vytvářet jednotlivé trsy. (Miovský 2006, s. 219 – 221)

4.6 Průběh výzkumu

Rozhovory s duchovními probíhaly v rámci deseti dnů a všechny se odehrávaly na farách většinou v domovských farnostech, kde dotyční vykonávali svou duchovní službu. Ve dvou případech se rozhovory odehrály na setkání Věžeňské duchovenské péče. Tato část výzkumu byla poměrně náročná na sehnání respondentů vzhledem ke kritériím výzkumného vzorku a k počtu katolických duchovních. Samozřejmě někteří se výzkumu účastnit nechtěli. Respondentů bylo nakonec pět. Délka rozhovorů se pohybovala v rozmezí od 10 do 26 minut.

4.7 Výsledky analýzy kvalitativních dat

V průběhu výzkumu jsem mohl vnímat, že někteří kaplani popisovali skutečnosti o jejich resocializačním působení velmi přesně a v některých případech jsme se dostávali k popisu resocializačního působení pomocí několikanásobného

doptávání a rozvíjení otázek. Ale nakonec rozhovory vedly k získání zajímavých výpovědí.

Získané rozhovory byly přepsány do textové podoby a následně byly k textu přiřazeny kódy. Jednotlivé kódy byly potom na základě podobnosti nebo překryvu poskládány do skupin (trusů). Vytvořil jsem tedy následující skupiny:

Resocializace jako součást kaplanské služby ve věznici

Větší důvěra k pozici kaplana podporující jeho resocializační možnosti

Zpracování viny jako součást resocializace

Překážky pro resocializaci jsou organizační a institucionální

Při popisu jednotlivých skupin budu používat citace ze získaných rozhovorů pro lepší popis a pochopení kontextu.

4.7.1 Resocializace jako součást kaplanské služby ve věznici

Kaplani v rozhovorech uváděli, že resocializace v jejich činnosti nějakým způsobem přítomná je. Resocializace je také vnímána jako součást duchovní služby ve věznici. Základní úkoly kaplana ve věznici jsou sice pastorační, ale kaplani vnímají zároveň i určitý potenciál svojí činnosti v resocializační oblasti. Ať už jde o minimální prostor, nebo o obrovské možnosti: „*Je to součást, je to součást náplně*“. Někteří kaplani chápou veškeré svoje působení ve věznici jako resocializační: „*V podstatě všechno, co dělám pro odsouzené nebo s odsouzenými, tak považuju za činnost, jejímž cílem je resocializace. Tedy jejich zapojení do společnosti a řádný život*“. Konkrétní působení kaplanů na odsouzené v oblasti resocializace potom probíhá skrze rozhovory a skupinové aktivity: „*Můžu říct jednoduše: Individuálními rozhovory, kterým věnuju přes polovinu pracovní doby, a potom několik skupinových aktivit náboženského duchovního zaměření. Ale všechny takhle směřují k resocializaci*“. Samotní odsouzení se účastní aktivit s kaplanem díky své motivaci se resocializovat: „*Tedy v rámci této své vlastní vnitřní motivace pro resocializaci navštěvují ty moje aktivity a já to ve stejném smyslu vnímám*“. Resocializaci někteří chápali i ve smyslu pomoci odsouzenému přijmout křesťanské desatero. Odsouzený tímto přijme tyto normy a vyvaruje se nadále trestné činnosti a je schopen dodržovat nejen normy společnosti, ale i křesťanské normy: „*Pokud se míní jako resocializace*

vést jako dobrý život venku...Tak samozřejmě ano. To souvisí přece. Jako že jsem věřící dobrý křesťan, tak žiju podle Božích přikázání. Tak pak to souvisí“. Jde o to přijmout křesťanské zásady za své a potom už člověk automaticky dodržuje zákony: *„Když člověk bude mít v sobě víru a vyleze tak nepotřebuje systém zákonů“.* Duchovní ve věznici také resocializační působení považují za nedílnou součást své duchovní činnosti: *„To určitě. To je naprosto... Nejde mi to oddělit vůbec. Duchovní práce s nimi je zároveň snahou o resocializaci“.* Působení na odsouzené probíhá skrze navázání dlouhodobého a důvěrného vztahu. Odsouzený s kaplany řeší základní existenciální otázky a tímto může docházet ke změnám postojů a logicky i k přijetí společenských norem. Kaplani mají někdy snahu udržovat tento vztah s odsouzeným i po propuštění na svobodu, pokud je to k jeho prospěchu. Stejně tak i sami odsouzení mají někdy potřebu vyhledat vězeňského kaplana, se kterým se stýkali ve vězení. Chtějí na jejich setkávání buď navázat, nebo se jenom přijdou pochlubit, jak se jim daří po propuštění a co všechnu již úspěšně zvládli. Při působení na odsouzeného kaplani také mohou kontaktovat rodinu, což je důležité pro zachování vazeb na prostředí mimo věznici a může to být velmi užitečné při návratu do společnosti. Kontakt s rodinou se ale odehrává s rozmyslem jen v případech, kdy je to užitečné. Může se totiž stát, že kontakt kaplana s rodinou není možný z bezpečnostních, trestně-právních nebo i jiných důvodů. Někdy také kaplan pomáhá odsouzenému skrze své kontakty na organizace mimo věznici: *„Já myslím, že to je velice důležité, užitečné, potřebné, dobré a moje osobní zkušenost je, že když se takováto potřeba naskytne, tak hledám možnosti u koho bych mohl najít nějakou formu pomoci a zatím se mi vždycky, když jsem se na někoho obrátil, tak nějakou formu pomoci se mi dostalo. Takže z hlediska mých možností to považuji za dostačující, dobré“.* Nebo: *„Takže samozřejmě když můžu a mám tu možnost, tak je tam vlastně nasměrovávám do těchhle sdružení různých, aby se zapojili do života hlavně po delším trestu“.* Jakožto příslušníci církve poskytují kaplani kontakty také na další duchovní: *„Tam je běžné, když toho vězně propustí, tak já mu zajistím kontakt na nějakého příslušného faráře v místě, kde bydlí, aby za ním mohl třeba přijít a mohl pokračovat“.* Kaplani také celkem shodně odpovídali, že cítí spoluzodpovědnost za znovunavrácení odsouzených do společnosti: *„Já to chápu jako základní cíl nebo jeden z těch hlavních cílů vůbec té svojí práce“.* Zajímavým

zjištěním bylo, že vedení věznice mělo explicitní požadavek na resocializační činnost kaplana jen v jednom případě: „*Samozřejmě že jo. Mají požadavky*“. V jiném rozhovoru jsem zjistil, že vedení věznice počítá s resocializačním působením kaplana v podstatě automaticky: „*To je jaksi samozřejmá součást mé práce a vedení věznice s tím takto počítá. Já tomu tak rozumím*“. Explicitní požadavky na resocializační působení měly spíše organizace mimo věznici: „*Ale společnost a související organizace, jako je třeba probační a mediační služba nebo nějaká sociální správa. Ti to vidí jako velice důležitý prvek, se kterým chtějí pracovat*“. Pozice a činnost kaplana se také někdy může podle svědectví kaplanů překrývat s pozicí psychologa: „*Já myslím, že je hodně specifická, i když nejvíce se může podobat práci psychologa*“. Nebo také z tohoto pohledu: „*A pokud jde o psychologa, tak samozřejmě určitý terapeutický přístup k těm klientům mám podobně jako psycholog*“. Dále se pozice kaplana může překrývat s pozicí sociálního pracovníka: „*Ale v praxi bych řekl nejčastěji se ta moje práce dostává do jaksi na stejnou pozici se sociálním pracovníkem, protože ten má za úkol komunikovat s vnějším prostředím toho odsouzeného, s jeho rodinou, úřady a tak*“. Tedy dochází zde částečně k přebírání kompetencí těchto pozic, a tím pádem i k většímu resocializačnímu působení.

4.7.2 Větší důvěra k pozici kaplana podporující jeho resocializační možnosti.

Kaplan požívá u odsouzených zcela specifické důvěry. V podstatě má tu důvěru ze všech zaměstnaneckých pozic největší. Je to dáno specifičností pozice duchovního, která je chápána jakoby odděleně od ostatních pozic. S duchovním také odsouzení řeší ty nejosobnější otázky, existenciální témata a morální dilemata. Řeknou mu i věci, se kterými se nesvěří ani vychovateli nebo psychologovi: „*To vychovatelům to neřeknou*“. V podstatě kaplan představuje pro odsouzené v některých případech možná jedinou opravdu důvěryhodnou osobu, které se můžou svěřit úplně se vším: „*Bud' si chce popovídat, to znamená je to řekněme nějaký jeho ventil nebo člověku kterému se může důvěrně svěřit. Už to je třeba taková resocializace. Protože s žádným zaměstnancem nemluví narovinu. Né narovinu.*

Otevřeně protože, protože pro ně je instituce. Kdežto já jsem duchovně přece jenom na tu důvěru k němu“. Odsouzení často chtějí s kaplanem řešit témata o kterých se s nikým jiným nebaví: *„Takže se dotýká skutečností, které se v běžné komunikaci nebo v běžné práci s nimi neřeší. Ale na druhou stranu je to tak delikátní a niterné téma, že se k tomu mnohdy nedostane. Záleží z jakého pohledu anebo v tom jednotlivém případě kam se dojde s tím člověkem, jak se to vnímá, ale obecně řečeno duchovní má rozhodně potenciál na tu resocializaci působit“.* Nebo také: *„Ale skutečně někteří lidi mi pak jako řeknou, že vidí svoje slabosti a nedokonalosti“.* Tato skutečnost velmi rozšiřuje pole působnosti kaplana a také mu dává velký prostor pro resocializaci. Například odsouzení říkají, že si jsou vědomi svých chyb, selhání a nedostatečnosti: *„Že prostě mají touhu jako už začít skutečně znovu, že jim samým je to trapný, že jako by měli na víc“.* Odsouzení také mají ke kaplanovi až nereálně velká očekávání: *„Očekávají, mají velká očekávání“.* To ale může pomoci kaplanovi k navázání důvěrnějšího kontaktu, a tím i působení na odsouzené. Celkem všudypřítomnou skutečností je, že odsouzení chtějí po kaplanovi mnoho věcí. Ať už dobrozdání, administrativní pomoc, pomoc při předčasném propuštění nebo materiální pomoc. Odsouzení také očekávají od kaplanů pomoc při zprostředkování zaměstnání nebo bydlení: *„Od kněze, ode mě. Návrat do práce a zajištění pracovního místa“.* Někdy se skutečně může stát, že kaplan má příslušné kontakty a pracovní místo nebo bydlení zajistí a za daného odsouzeného se i zaručí. Odsouzení chtějí někdy kaplana ale i využít. Kaplani o tom ví a jsou ostražití. Toto se týká i jiných zaměstnanců jak v pracovním, tak i ve služebním poměru. Zajímavým zjištěním bylo, že ke kaplanovi mají dobrý vztah i zaměstnanci věznice a mají k němu většinou i velkou důvěru. To je vidět i na tom, jak oslovují kaplana: *„Zajímavé je, že mi nikdo neřekne pane kaplan, z těch odsouzených i z těch dozorců... Prostě mi řeknou otče, pane faráři a tak“.* Katolický duchovní má ještě svoje specifické postavení díky siciokulturnímu kontextu naší země. Pokud je u nás člověk pokřtěný, tak často je to v katolické církvi.

4.7.3 Zpracování viny jako součást resocializace

Kaplani popsali proces zpracování viny u odsouzených jako velmi důležitý pro resocializaci: „*Je to určitě jeden ze základů resocializace, protože resocializaci chápu jako změnu způsobu života*“. Pomoc při tomto procesu je jedním z hlavních úkolů kaplana: „*A opravdu a nakonec tomu pomáhá... to je ta jedna z hlavních úkolů kaplana jako na základě třeba biblických příběhů, biblioterapie aby člověk si nějak srovnal ve svém svědomí právě tu vinu a přijal tu zodpovědnost za svůj skutek. To je vlastně hlavní úloha*“. Když odsouzený nepřizná vinu ani sám sobě, tak ho to může blokovat při dalším rozvoji a resocializaci: „*Pokud ten člověk není schopen tu svou vinu jasně přijmout, pojmenovat a nějak s ní pracovat, ať už je to v oblasti té majetkové nebo v té násilné, tak vidím velmi malou šanci na resocializaci*“. Různé bloky při zpracování viny u odsouzených jsou tou hlavní překážkou v procesu zpracování viny: „*Neuznání viny člověka vlastně blokuje k tomu, aby se mohl se otevřít a žít dál*“. Kromě různých bloků je zde i téma podřízenosti normám nebo Bohu: „*A toto není prvotní krok, ale to je skoro cíl té pastorace, protože v tom jsou obrovské bariéry, bloky, překážky, který ten člověk musí zpracovat, a musí přijmout tu tézi, že je taky podřízen buď Pánubohu, když je věřící nebo se věřícím stává, nebo alespoň tím společenským normám, které určují co je dobro a zlo*“. Při tomto procesu je také důležité napravení vztahů: „*To je důležité. Za jedno smířit se s tím, co člověk udělal sám se sebou a za druhé potom se smířit s ostatními. No a jakýsi projev pokání by tam měl být, nápravy*“. Kaplan pracuje s motivem viny třeba i na základě příběhů svatých. Při procesu zpracování viny totiž dochází i ke změně životních postojů, hodnot a dalšího směřování v životě. A právě toto existenciální téma se řeší nejčastěji s kaplanem: „*No naznačím mu, co je správně nebo jakým směrem se dát, ale to už potom je jejich vlastní hledání*“. Při společném úsilí si tak odsouzený může osvojit respektování společenských norem. Resocializace může v tomto procesu nastat jako změny smýšlení, přiznání si viny a změna života k lepšímu. Zpracování viny často souvisí i s hledáním odsouzeného v oblasti náboženství. Jde o to přijmout zodpovědnost za vinu a ulevit svému svědomí. Při rozhovorech jsem narazil i na srovnání působení psychologa a duchovního. Psycholog má své postupy, ale duchovní jde při své pomoci odsouzenému možná hlouběji. Kaplani zde hovoří o

problematice nevinny a pocitu křivdy odsouzených za příliš vysoký trest nebo za to, že byl dotyčný vůbec přistižen při činu. Tady jde o chápání trestné činnosti jako něčeho normálního u některých odsouzených. S těmito postoji se potom hůře pracuje. Kaplani také odsouzené vedou k tomu, aby ve svém konání dokázali rozpoznat hřích. Pokud odsouzený bude mít vědomí hříchu a přijme křesťanský pohled na svět, tak dokáže respektovat společenské normy a vyvaruje se trestné činnosti. Setkal jsem se i s pohledem, že resocializace je velmi těžká bez víry v Boha.

4.7.4 Překážky pro resocializaci jsou organizační a institucionální

Překážky v resocializačním působení byly nejčastěji pojmenovány jako organizační, administrativní a institucionální. Kaplani také uváděli, že zde chybí určitá propojenost mezi všemi subjekty, které se věnují odsouzeným. V současnosti je možné pozorovat roztržitost v péči o odsouzené a i o propuštěné. Pro účinnější resocializační působení je tedy potřeba systémová změna: *„Možná teda nesystémovost“*. O této systémové změně mluvil jeden z kaplanů, když jsem se ho ptal na prostor pro resocializaci skrze katolické duchovní: *„Musel by být provázaný se změnou přístupu společnosti a vytváření nějakých nějaké sítě, koncepce sociálních služeb, protože vždycky to potom zůstane na tom jednotlivém duchovním a ty budou vždycky omezené, dílčí a nedostatečné. Potenciál tam je, ale chce to změnu systému“*. Nebo další pohled zase jiného kaplana na nepropojenost systému: *„No tak u nás je to takové nedokonalé, roztržitěné... Není to podle mě systémové. Že ten člověk vyleze ven, má někde bydlet. To funguje málo a špatně ten systém u nás. Tak jako nějak to funguje ale myslím že nedostatečně. To nefunguje taková provázanost. Doporučení, kontakty. Ten člověk potřebuje, aby se ho někdo chytl“*. Kaplani vidí v možném propojení institucí do budoucna velký potenciál: *„Takže tady v téhle propojenosti té vězeňské péče o toho člověka s péčí venku tedy s institucemi venku, které můžou pomoci tam vidím velký potenciál. Bohužel doposud málo využitý“*. Mohla by také existovat větší souhra mezi zaměstnanci věznice: *„No, někdy je malá souhra právě s těmi psychology, pedagogy a vychovateli. Tam by mělo dojít k větší spolupráci“*.

Dalším problémem by mohla být vytíženost vězeňských kaplanů, kteří se věnují sice odsouzeným ve věznici, ale ještě k tomu mají třeba povinnosti ve své farnosti, kde se věnují svým farníkům. Kaplani také cítí, že jejich kontakt s odsouzenými někdy může ztěžovat administrativa a bezpečnostní opatření věznice: „*Já mám svůj prostor jako kaplan a samozřejmě překážky jako obecný, že narůstá administrativa*“. Administrativa celkově i u jiných pozic ve vězení může ubírat čas, který by odborníci měli věnovat odsouzeným. Kaplani viděli také problém uvnitř věznice a v jejím fungování: „*Uvnitř věznice hlavní překážkou je nastavení celého vězeňského systému a konkrétní způsob práce s klienty*“. Bezpečnostní důvody někdy ztěžují i pohyb po věznici nebo je někdy náročné pracovat se skupinou odsouzených z různých typů střežení: „*System se bude zužovat bezpečnostními opatřeními, které narůstají Dříve tato opatření byla volnější*“. Například když bude kaplan chtít zrealizovat skupinovou aktivitu a v té skupině budou odsouzení z různých typů střežení, tak to bude po stránce bezpečnosti i administrativy docela náročný proces. Jedním z problémů spíše systémového charakteru je stigmatizace odsouzeného člověka po propuštění: „*A pokud ten člověk se dostane ven a je motivován a připraven a nějak vychován k tomu, aby se zapojil skutečně do společnosti, tak má na sobě tak silné znamení, že byl ve vězení, nevezmou ho do práce a tak dál. Dostane se do staré party. To vnější prostředí ho vlastně může demotivovat*“. Dalším problémem je zde čas, který má kaplan k dispozici. Respektive počet odsouzených v poměru k počtu duchovních. Kaplan je často časově zaneprázdněn. Časová zaneprázdněnost se týká také ostatních zaměstnanců. Problémem jsou i finance, které má obecně vězeňství k dispozici. Pokud by někdy v budoucnu bylo více finančních prostředků, tak by se mohly investovat do oprav budov, vytvoření více prostoru pro volnočasové aktivity odsouzených anebo třeba rozšířit možnosti vzdělávání odsouzených. Je známým faktem, že když je dostatek prostor pro odreagování, sport nebo například i rukodělné aktivity, tak to přispívá k větší duševní pohodě odsouzených a předchází se tak zbytečnému napětí mezi vězni i možné agresí směrem k zaměstnancům věznice. Například v zahraničí umožňují větší finanční možnosti realizovat zajímavé programy pro odsouzené a jejich rodiny. V těchto programech je možné, že za odsouzeným přijede jeho manželka spolu s dětmi a stráví s ním víkend ve speciálním domku v areálu věznice.

4.8 Diskuze

Díky předchozím skupinám (trusům) nyní mohu zodpovědět hlavní výzkumnou otázku která zní: *Do jaké míry přispívá působení katolických duchovních ve věznici k resocializaci odsouzených ?*

Katoličtí duchovní k resocializaci ve věznici přispívají do té míry, že ji chápou jako součást svého poslání. Jejich resocializační možnosti jsou podpořeny také velkou důvěrou, kterou mají u odsouzených. Velmi důležité je působení kaplanů při procesu zpracování viny, kdy pomáhají odsouzeným dospět k pravdivému poznání jejich skutků a ke změnám v hodnotách s cílem respektovat společenské normy. Resocializační působení je limitováno organizačními, administrativními a institucionálními překážkami a určitou nepropojeností systému péče o odsouzené po propuštění na svobodu.

Předchozí čtyři kategorie, které vyplynuly z výzkumu, jsou pro mě potvrzením, že duchovní má svoji specifickou roli v procesu resocializace. Nejzajímavějším zjištěním byla velká důvěra odsouzených ke kaplanovi. Díky tomu, že se vytvořil důvěrný vztah mezi kaplanem a odsouzeným, se významně rozšiřovaly možnosti kaplana v resocializačním působení. Překvapilo mě také tvrzení kaplanů ohledně překrývání pozice duchovního s pozicí sociálního pracovníka a psychologa. Snad se v budoucnu ještě rozšíří možnosti kaplanů v jejich resocializačním působení. U procesu zpracování viny jsem dříve předpokládal, že se jedná pouze o záležitost působení psychologů, kde je cílem vyrovnat se s vinou a zbavit se pocitů viny. Navíc je zde proces přijímání křesťanských hodnot, které když jsou na základě dobrovolnosti přijaty za své, tak je odsouzený respektuje a do budoucna se vyvaruje další trestné činnosti. Křesťanské hodnoty jsou kaplany chápány jako něco, co přesahuje zákony, protože tam se kromě respektování obecných společenských norem člověk podřizuje autoritě v podobě Boha a křesťanského desatera.

Při resocializačním působení existují překážky v podobě administrativy, institucionálních překážek a také určitá nepropojenost systému péče o odsouzené a následně o propuštěné z výkonu trestu. Řešení těchto problémů je běh na dlouhou trať, protože vyžaduje koordinaci mnoha subjektů. Nemalým problémem jsou také finance. S financováním vězeňství souvisí i postoj většinové společnosti na

zacházení s odsouzenými a následnou aktivitou politiků v této oblasti. Kdyby došlo v hlubším porozumění nutnosti lépe financovat vězeňství, tak by se to společnosti v budoucnu vrátilo. Dalším problémem je zaměstnávání lidí, kteří byli trestáni a také tu je určitá stigmatizace. Sice existují organizace, které se věnují zprostředkování zaměstnávání bývalých vězňů, ale pořád je jich velmi málo. Bylo by přínosné, kdyby v každém krajském městě existovala speciální agentura, která zprostředkovává odsouzeným práci. V průběhu výzkumu také padl návrh, že církev by mohla v každém kraji vytvořit zařízení, které by bylo takovým odrazovým můstkem odsouzených k životu ve společnosti po propuštění. Tato zařízení by zajišťovala hlavně bydlení a práci.

U této práce jsem jak v oblasti teorie, tak i v oblasti výzkumu vnímal, že se jedná o téma, které je na hranici sociální práce a teologie. Bylo pro mě poměrně náročné najít body, kde se protíná působení vězeňského kaplana s působením sociálního pracovníka. Dále bylo obtížné věnovat se u kaplanů, jejichž hlavní náplní ve věznici jsou pastorační úkoly, resocializaci jakožto aktivitě, kterou mají v kompetenci jiné pozice ve věznici.

V průběhu práce jsem si stále více uvědomoval, že vězeňství je jev, kde platí mnoho pravidel, dělení do skupin, je zde spousta kategorií, přísná bezpečnostní opatření a také zde panuje jistá opatrnost při komunikaci. Možná se dá říct, že i strach, že se nevhodnou nebo zavádějící komunikací poruší pravidla bezpečnosti nebo se dotyčná osoba dostane do problémů. Ve vězeňství jsou přítomní uniformovaní příslušníci, občanští zaměstnanci a odsouzení. Je to místo které působí na lidskou psychiku velmi negativně. Nejhůře to snášejí samozřejmě odsouzení. Jsou mezi nimi jedinci narušení, psychicky nemocní a nikdo nikdy neví, jak mohou reagovat. Pokud se do věznice chce kdokoli z venku dostat, ať už jako dobrovolník jakékoli organizace nebo i výzkumník, tak to podléhá různým souhlasům, bezpečnostním procedurám a při pohybu po věznici je vždy v doprovodu zaměstnance, který má k dispozici klíče a provází ho věznicí. Dá se obecně říct, že dělat výzkum v oblasti vězeňství je náročné, protože to podléhá těmto pravidlům a omezením.

Dále jsem si během výzkumu, při jeho tvorbě a stanovení kritérií pro výběr respondentů spočítal, že tato kritéria splňuje relativně malý počet katolických

vězeňských kaplanů. Samozřejmě od tohoto počtu jsem musel odečíst ty, kteří odmítli se výzkumu účastnit. Nejdůležitějším kritériem bylo to, zda má daný kaplan alespoň minimální úvazek ve věznici. Je totiž velký rozdíl mezi dobrovolníkem bez úvazku a zaměstnancem s úvazkem který má větší možnosti resocializačního působení. Získat rozhovor s pěti kaplany tedy považuji za úspěch. Zároveň ale považuji tyto limitované možnosti v počtu respondentů za slabinu výzkumu.

Při rozhovorech s kaplany jsem také vnímal, že zcela přesně ví o svém resocializačním potenciálu, který se snaží realizovat svépomocí nebo ve spolupráci s ostatními zaměstnanci věznice nebo s institucemi

Závěry výzkumu by se mohly aplikovat v momentě, kdy by došlo ve Vězeňské službě ČR k redefinování role duchovních, ať už by to bylo redefinování jenom samotného duchovního, anebo jeho vztah, postavení a spolupráce s ostatními pozicemi. Působnost duchovního by také mohla být ještě více rozšířena vnitřními normami věznic a také zákony. Jistě by to rozšířilo jeho možnosti jak být odsouzeným užitečný při pastorači a návratu do společnosti. Výsledky výzkumu by také mohly přinést zajímavé podněty Vězeňské duchovenské péči.

Možná, že by bylo zajímavé realizovat v budoucnu výzkumné šetření v oblasti překážek, které brání propojenosti systému péče o odsouzené a o jejich návratu do společnosti. Ať už to jsou překážky systémové, administrativní, problém s kompetencemi jednotlivých pozic nebo mezery ve spolupráci s institucemi.

Přínosným by mohl být také kvantitativní výzkum se členy Vězeňské duchovenské péče, který by se věnoval jejich resocializačnímu potenciálu.

Pokud jsem se teď věnoval roli katolických duchovních při resocializaci odsouzených, tak by pro vězeňskou praxi možná bylo přínosné vytvořit výzkum role ostatních zaměstnanců věznice při resocializaci. Možná by to zkvalitnilo péči o odsouzené a jejich návrat do společnosti.

Potenciál působení vězeňských kaplanů jak v pastorači, tak i v sociální práci by v budoucnu mohl být popsán i ve studijních materiálech pro studenty teologických nebo sociálních oborů.

Závěr

V diplomové práci jsem v rámci teoretické části popisoval oblast vězeňství, sociální práci a resocializaci a pozici kaplana ve vězení. V prvním teoretickém tématu jsem se zabýval výkonem trestu, výkonem vazby, popisem vězeňské služby, jejího účelu a také popisem pozic jejích pracovníků. Popisoval jsem zde také patologické jevy ve vězení a důsledky pobytu ve vězení. Druhým teoretickým tématem byla sociální práce a resocializace. V ní jsem provedl krátký popis sociální práce a vymezil průsečíky, které spojují sociální práci s činností duchovních ve věznicích. Potom jsem definoval pojem resocializace a popisoval jsem jej i v širším pojetí, popsal jsem zde programy zacházení, resocializaci jako součást terapeutických přístupů nebo jsem se zde zabýval i pracovní činností jako jedním ze způsobů resocializace. Také jsem popisoval některé metody resocializace a pojem resocializační pedagogika. Třetím teoretickým tématem bylo působení duchovních ve věznicích, kde byla popsána funkce kaplana, jeho činnost nebo spolupráce se sociálním pracovníkem.

Ve výzkumné části jsem pomocí polostrukturovaného rozhovoru dělal rozhovory s pěti vězeňskými kaplany, které jsem si vybíral podle předem zadaných kritérií. Rozhovory byly zaznamenány na záznamové zařízení, potom přepsány do textové podoby a následně jsem zde použil kódování. Pro analýzu kvalitativních dat jsem zvolil metodu trsů. Následně jsem dospěl k těmto významovým skupinám (trsům): Resocializace jako součást kaplanské služby ve věznici, zpracování viny jako součást resocializace, překážky pro resocializaci jsou organizační a institucionální a větší důvěra k pozici kaplana podporující jeho resocializační možnosti. Tato zjištění by mohla být užitečná Vězeňské službě ČR a spolku Vězeňská duchovenská péče. Ukazují se zde možné některé systémové a organizační nedostatky v oblasti propojení celého systému a organizací, které se starají o odsouzené a jejich návrat do společnosti. Tyto nedostatky by mohly být například v budoucnu zlepšeny, kdyby se Vězeňská služba ČR rozhodla, že bude dělat nějaké systémové změny. U funkce katolického kaplana je jistý resocializační potenciál, který by mohl být ještě více podpořen, mohly by se tomu otevřít nové možnosti, které by byly k užítku při návratu odsouzených do společnosti.

Anotace

Diplomová práce v teoretické části pojednává o třech tématech. Prvním je vězeňství, kde jsou popsány jeho různé zákonitosti a procesy. Druhým teoretickým tématem je resocializace a třetím duchovní ve věznicích a jejich činnost. V praktické části se potom zaměřuje na výzkum role katolických duchovních při resocializaci ve věznicích u nás skrze individuální polostrukturované rozhovory.

Klíčová slova:

Vězeňství, penologie, resocializace, vězeňští kaplani

Annotation

The diploma thesis in theoretical part deals with three topics. The first is the penitentiary, which describes the various patterns and processes. The second theoretical issue is resocialization and the third chaplains in prisons and their activities. The practical part is then focused on the research role of the Catholic clergy social rehabilitation in prisons in our country through individual semistructured interviews.

Keywords:

Penitentiary, penology, resocialization, prison chaplains

Bibliografie

Bednář, M. (2000). In Bajcura, L., Krupička, T. *Vězeňství v České republice*. (76 – 77). Praha: Vězeňská služba České republiky.

Campton, B. R., Galaway, B., Cournoyer, B. R. (2005). *Social work processes*. Belmont : Brooks/Cole

Černíková, V. (2005). *Sociální ochrana: kriminologický pohled na terciární prevenci*. Praha: Policejní akademie České republiky.

Černíková, V., a kol.(2008). *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk.

Černíková, V., Sedláček, V.(2002). *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky.

Giddens, A. (1999).*Sociologie*. Praha: Argo.

Hála, J. (2005). *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií.

Hanuš, B. (2005). *Primární základy penologie*. Praha: Vysoká škola J.A. Komenského.

Hendl, J. (2008). *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál

Igariová, E. (2012). Resocializace dospívajících v podmínkách věznění. In Vališová, A. (Eds.), *Autorita v edukační a sociální práci* (314 – 316). Pardubice: Univerzita Pardubice.

Jůzl, M. (2012). *Peniterciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií.

Jůzl, M. (2011). *Sociálně pedagogická role církve v peniterciární praxi*. Brno: Institut mezioborových studií.

Kraus, B. (2015). *Sociální deviace v transformaci společnosti*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Jaluška, A. (2008). Osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. In Martinek, M. (Eds.), *Praktická teologie pro sociální pracovníky* (131 – 139). Praha: Jabok.

Kocanda, M. (2007). Muž v ženské věznici a naopak. In Mitáš, V. (Eds.), *Duchovenská služba v peniterciárním prostředí* (89 - 90). Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňská služby ČR.

Křišťan, A. (2008). Praktická teologie, pastorec a sociální práce – mezioborové souvislosti. In Martinek, M. (Eds.), *Praktická teologie pro sociální pracovníky* (20 – 23). Praha: Jabok.

Lízna, F. (2007). Osobnost duchovního. In Mitáš, V. (Eds.), *Duchovenská služba v peniterciárním prostředí* (75). Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňská služby ČR.

Lízna, F. (2007). Kontakt duchovního s tiskem a dalšími médii. In Mitáš, V. (Eds.), *Duchovenská služba v peniterciárním prostředí* (82). Praha: Občanské sdružení Vězeňská duchovenská péče a Institut vzdělávání Vězeňská služby ČR.

Matoušek, O. 2003. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál

Moravcová, I.(2012). Nenásilná krizová intervence a možnosti jejího využití resocializačními pedagogy. In Moravcová, I.(Eds.), *Sociální vyloučení v resocializačním kontextu* (92 – 97). Pardubice: Univerzita Pardubice.

Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing

Mucha, I. (2004). *Sociologie - základní texty*. Pelhřimov: Vydavatelství 999.

Mühlpachr, P. (2011). *Sociální pedagogika 2*. Brno: Institut mezioborových studií Brno.

Mühlpachr, P. (2004). *Sociální práce*. Brno: Masarykova univerzita

Navrátil, P. 2001. *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Marek Zeman

Nedorost, L. (1995). *Vězeňství a správa vězeňství v ČR*. Brno: Masarykova univerzita.

Opatrný, A. (2014). *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Paulík, K. (2004). Profesionální kompetence sociálního pracovníka. In Paulík, K. (Eds.), *Psychologické poradenství v sociální práci 2* (5 – 18). Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta

Popelka, J. *Penologie*.(2011). Olomouc: Univerzita palackého v Olomouci.

Průcha, J., Veteška, J.(2012). *Andragogický slovník*. Praha: Grada.

Raszková, T. , Hoferková, (2013). S. *Kapitoly z penologie 1*. Hradec Králové: Gaudeamus.

Sochůrek, J. (2007a). *Kapitoly z penologie 2. díl*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Sochůrek, J. (2007b). *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.

Štěrbá, V. (2007). *Penologie*. Praha: Armex.

Veteška, J. (2015). *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer.

Woods, M.E., Hollis, F. (2000). *Casework: a psychosocial therapy*. Boston: McGraw-Hill

Zastrow, Ch. H. (2009). *Social work with groups: A Comprehensive workbook*. Belmont: Brooks/Cole

Periodika

Barochová, E.(2012). Za branou: Co čeká člověka, který po odpykání trestu právě opouští vězení ? *Sociální práce/Sociální práce*, roč. 12, č. 2, s. 23 – 35.

Blanda, R. (2015). VS ČR chystá ofenzívu v zaměstnávání vězňů. *České vězeňství*, roč. 23, č. 4, s. 7 – 8.

Jiříčka, V. (2011). S kým zacházet – a jak ? Odborné intervenční metody s odsouzenými v penitenciární praxi. *České vězeňství*, roč. 19, č. 2, s. 16.

Jiříčka, V. (2014). Terapie zaměřená na trestný čin. *České vězeňství*, roč. 22, č. 3, s. 10 – 11.

Kujevská, L., Dundrová, M.(2012). Peniterciární sociální práce před propuštěním odsouzeného na svobodu. *Sociální práce/Sociální práca*, roč. 12, č. 2, s. 13 – 15.

Makovcová, K. (2014). Pracovní integrace po propuštění z výkonu trestu. *České vězeňství*, roč. 22, č. 1, s. 15 – 16.

Martinek, M. (2012). Role sociálního pracovníka a duchovního ve věznici. *Sociální práce/Sociální práca*, roč. 12, č. 2, s. 29 – 31.

Martišová, M. (2006). V Žakovciach nachádzajú zmysel života bývalí bezdomovci. *Sociální práce/Sociální práca*, roč. 6, č. 4, s. 7 – 11.

Ouředníčková, L. (2012). Zaměstnání jako významný faktor úspěšné resocializace. *Sociální práce/Sociální práca*, ročník 12, č.2, s. 7 – 8.